

Forskar gjennom kunsten

Dei er forskarar, men driv ikkje med vitskap.
Dei er stipendiatar, men får ikkje doktorgrad.

Side 14–19

Ring, ring

Kjære forskere, det er dere som kan kunsten å snakke.

FOTO: FLICKR/CC

«**F**orskningsjournalist, sier du. Det høres vanskelig ut. De høres vanskelige ut. Forskerne, altså. Ikke journalistene. De kan jo ikke snakke så folk skjønner dem, forskerne.

De er jo så redde for å miste kontrollen, for ikke å bli sitert nøyaktig slik de vil. Og så er de umulige å få tak i, der de alltid sitter i en skrivestue/på en hytte uten veiforbindelse/på et bibliotek i utlandet/på et kontor uten navneskilt på døra/i sitt elfenbenstårn (velg selv).»

Nei, tenker jeg da. Det er ikke slik.

Torsdag 11. september 2014 hadde Aftenposten ikke mindre enn tre påminnelser om det tilsynelatende kleine forholdet mellom forskerne og verden for øvrig.

I den faste Uvitenspalta kommenterte Nina Kristiansen, redaktør i forskning.no, en ny rapport om yttringsfrihet i Norge. Den viser at 34 prosent er helt eller delvis uenig i at ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg. «Mangel på yttringsfrihet er en trussel mot akademisk frihet og kvalitet og forskernes troverdighet i samfunnet. Likevel er det mange forskere som ikke insisterer på sin rett til å snakke om egen forskning», skrev Kristiansen.

Et par sider før i samme avis hadde Sigtona Halrynjo, seniorforsker ved Institutt for samfunnsforskning, sett seg nødt til å rykke ut mot påstander hun mente seg feilaktig tillagt, om at det er en trend å bli hjemme med barn.

«Vi stiller jo de samme spørsmålene som studentene stiller.»

«Hvorfor skal man stille opp for medier når man risikerer at det eneste som kommer frem er deskens feilaktige billedtekst – fremstilt som 'Forskerfakta'», spør Halrynjo.

Og til slutt i denne dagens Aftenposten: En annonse som inviterte til debatt under tittelen «Hvorfor taper vitenskapen? Hvorfor når ikke det vitenskapelige miljøet ut med kunnskap, kritisk tenkning og helse råd som er dokumentert?». I panelet satt både forskere, redaktører og representanter fra helsemyndighetene og alternativbevegelsen.

I Forskerforum følger vi slike debatter med stor interesse. Hverdagen vår i redaksjonen består nettopp i å ringe forskere og andre ansatte innen sektoren for å få dem til å snakke med oss. Noen ganger er det for å høre om selve forskningen, om resultater og faglige diskusjoner. Andre ganger for å få synspunkter på livet ved forskningsinstituttene, universitetene, høyskolene, bibliotekene, arkivene, museene, helseforetakene.

I disse dager er det mange som får en telefon fra oss med spørsmål om hva de tenker om strukturendringene som er på gang i UH-sektoren.

Og ja: Det er utfordringer ved å drive med forskningsjournalistikk: utfordringer med å få akademikere i tale når forskningens og utdanningens premisser skal diskuteres, utfordringer med å «oversette» et akademisk språk til noe folk flest forstår, og ikke minst: utfordringer ved det å skulle formidle kunnskap uten å lukke øynene for at ikke all forskning er like god, eller at kunnskap aldri er nøytral.

Men dette er altså vår jobb som journalister å sørge for at skjer. Og det er vi som skal passe på at når noen først uttaler seg, blir de riktig sitert. Ansatte innen forskningssektorens jobb er å ta telefonen når vi ringer, og å gjøre det de faktisk er veldig flinke til: å formidle kunnskap.

For når man snakker om forskere flest, er det som om man glemmer at de fleste av dem også er gode pedagoger, med mye undervisningserfaring. Det kommer oss journalister til gode.

Hva mente du egentlig med det? Kan du definere det begrepet? Hva er nytt ved dette her? Kan du forklare det på en annen måte? Hvorfor er dette viktig?

Vi stiller jo de samme spørsmålene som studentene stiller.

Og de fleste prøver da virkelig å komme oss i møte når vi ringer, slik kollega Aksel opplevde her en dag: Han slo på tråden til rektor ved Høgskolen i Gjøvik.

Etterpå oppsummerte Aksel samtalen slik:

«Traust type. Litt inneslutta, så jeg måtte jobbe fælt. Fikk halt ut av ham noen uttalelser og fikk ham til å se litt nasjonalt på det, inntil jeg skjønnte at nei, dette må da være feil person. Så jeg kikket på nummeret jeg hadde slått. Jeg hadde bomma på et tall, gitt. Det var en tilfeldig fyr i Søgne. Han svarte på vegne av turbussmarkedet, og var ikke veldig opptatt av fusjon med kringliggende virksomheter.»

Men han tok telefonen, og gjorde et forsøk.

Redaktør
Siri Lindstad

14: Kunsten å bli vitenskapelig

Kunsthøgskolene vil bli vitenskapelige høyskoler, men Kunnskapsdepartementet sier nei. Er tiden kommet for kunstnerisk vitenskap, eller er dette en utvanning av forskningen?

22: Litteratur og vitenskap

Poeten Espen Stueland har fått ry som vitenskapsentusiast. – Det er spennende å bringe ideene om vitenskapelighet inn i litteraturen, sier han.

26: Alger til middag

Da forsker Pierrick Stévant nylig inviterte venner på besøk, serverte han algeterte med tomat og søl, innbakt kveite i sukkertareblad og sushi med hakket søl.

4: Overvåker brudd på akademisk frihet

En ny svensk organisasjon dokumenterer hendelser der det frie ord blir slått ned på. – Ytringsfriheten i academia er truet, mener lektor ved Göteborgs universitet.

6: Sliter seg ut

Etter at barna har lagt seg, setter instituttforsker Julie Wilhelmsen seg ved skrivebordet og jobber to timer til. Hun er ikke alene om å oppleve høyt arbeidspress, viser ny rapport.

8: Vender snuten mot EU

NTNU ønsker seg nærmere Europas kjerne, og vurderer å åpne eget Brussel-kontor. Målet er både å påvirke EUs forskningspolitikk og å komme med i vinnerkonsortiene.

9: Et søskenbarn på Gjøvik for NTNU?

Utdanningsinstitusjoner bør ikke fusjonere bare fordi de ligger nært hverandre geografisk, mener rektor ved Høgskolen i Gjøvik. Selv skuer han mot trivelige Trøndelag.

10: Vil med i Cristin, de også

Databasen Cristin skal dokumentere hva som skjer i norsk forskning, men sektoren for arkiv, bibliotek og museum får ikke være med.

FASTE SIDER

32: Bøker

34: Tilbakeblikk

36: Kronikk

38: Debatt

39: Gjesteskribent

41: Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 8/2014 – 46. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no; SILJE PILEBERG, silje.pileberg@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRÅD: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 64 87 67 90, Telefaks: 64 87 67 91, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsiden: Hildur Bjarnadóttir, fotografert av Erik Norrud. Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 18 270

DOKUMENTERER OVERTRAMP

Svenske Academic Rights Watch har dei to siste åra registrert fleire titals overtramp mot tilsette i akademiske institusjonar. – Vi ser den same utviklinga i Noreg, seier Kristian Gundersen.

FOTO: MIKAEL RISEDAL/LUNDS UNIVERSITET

■ Academic Rights Watch vart oppretta då kjemiprofessor Ulfur Arnason mista kontorplatsen sin ved Lunds universitet.

Sverige, hausten 2012: Kjemiprofessor Ulfur Arnason ved Lunds universitet sender eit brev til leiinga ved universitetet der han kritiserer planane om nedskjeringar innanfor forskingsfeltet hans. Arnason er pensjonert og knytt til universitetet som emeritus. Brevet skal få store konsekvensar: Han får melding om at han mistar kontorplatsen sin, og at han ikkje lenger skal vere knytt til universitetet.

Saka får kollegaene Erik J. Olsson og Magnus Zetterholm til å reagere. Olsson er professor og Zetterholm dosent og universitetslektor, begge ved Lunds universitet. Dei vil starte ei nettside der saker som denne får merksemd.

– YTRINGSFRIDOMEN ER TRUGA

To år seinare har organisasjonen Academic Rights Watch (ARW) dokumentert totalt 35 overtramp mot studentar og tilsette i universitets- og høgskulemiljøa. Eit døme er professoren i Gävle, som fekk heile emnet sitt lagt ned etter

å ha uttalt seg kritisk om rektor. Eit anna døme er forskarane ved Sveriges lantbruksuniversitet, som vart dikterte av ein minister då dei skulle halde framlegg på FN-konferansen Rio+20.

– I fleire tilfelle har vi sett forskarar bli kasta ut av høgskular. Nokre har mista kontorplatsen, andre har mista jobben. Dette har skjedd

Academic Rights Watch

- starta av svenske akademikarar i 2012
- overvakar den akademiske fridomen i Sverige
- har sidan oppstarten registrert 35 kritikkverdige tilfelle, mellom anna uakseptable tilsetjingar og ytringar som er blitt slått ned på
- www.academicrightswatch.se

fordi dei har nytta seg av ytringsfridomen, ein grunnleggande rett i europeisk rettspraksis, seier lektor Jens Stilhoff Sörensen ved Göteborgs universitet.

Han vart kontakta av initiativtakarane Olsson og Zetterholm i 2012 fordi han hadde vist engasjement for temaet tidlegare. I dag er han ein av fem forskarar bak organisasjonen ARW.

– I tillegg til enkelttilfelle der ytringsfridomen er blitt slått ned på, har vi mellom anna dokumentert akademisk uakseptable tilsetjingar og interne reglar som hemmar ytringsfridomen, seier Sörensen.

EIT GUFS

Kristian Gundersen er fysiologiprofessor, medlem av universitetsstyret ved Universitetet i Oslo og tidlegare formann for Akademisk forum. Han meiner at utviklinga i Sverige liknar på den norske.

– Vi har hatt fleire slike saker i Noreg dei siste åra. Til dømes har tilsette blitt kalla inn på teppet for ei tilrettevising, og forskingsaktive emeritusar har mista kontorplatsen fordi dei har gått ut og meint noko som har stridd mot meininga til leiinga. Slikt blir for meg eit gufs frå land vi ikkje liker å samanlikne oss med, seier han.

Gundersen får støtte av hovudtillitsvald ved Universitetet i Oslo, Kristian Mollestad.

– Vi har ikkje hatt store saker av denne typen i institusjonen vår, men eg veit at det er noko fleire er urolege for. Særleg dei mellomlombels tilsette fryktar at det skal få konsekvensar dersom dei uttalar seg kritisk, seier Mollestad.

– REKTOR HAR MAKTA

Jens Stilhoff Sörensen meiner at utviklinga i Sverige har to hovudårsaker: Den eine er marknadsorienteringa av offentleg sektor, der universiteta ikkje berre skal forske og undervise, men også løne seg. Den andre årsaka er Autonomireformen frå 2010. Ved fleire svenske lærestader kan rektor no tilsetjast utan støtte frå dei vitskaplege tilsette.

– Reforma har gjort universiteta til toppstyrte organisasjonar, der rektor og administrasjonen har makta. Kombinert med marknadsstanketgangane inneber dette at felt som ikkje er økonomisk lønsame, kan leggst ned. I tillegg blir den fridomen dei fagleg tilsette har hatt til å meine noko om verksemda, innskrenka, seier Sörensen.

Han meiner at den største fagforeininga for akademikarar i Sverige, Sveriges universitetslärarförbund (SULF), har vist lite interesse

– INGEN FRI FLYT AV UTDANNING

Norsk forsknings- og utdanningssektor er godt vernet i de pågående Tisa-forhandlingene, ifølge Åshild Olaussen i Unio.

for problema. Forbundsjurist Carl Falck i SULF er usamd.

– SULF har vore med og hjulpet medlemmer som har møtt problem. I tillegg har vi teke opp endringane i styringsstrukturen på mange måtar, og på fleire nivå. Vi meiner at det kollegiale styret burde halde fram, men dessverre deler ikkje den svenske regjeringa denne oppfatninga, seier Falck.

STRUKTURELLE ENDRINGAR I NOREG

Medan Autonomireformen opna for strukturendringar i Sverige, har den norske Kvalitetsreforma fjerna det akademiske fleirtalet i universitetsstyra og opna for at rektorar kan tilsetjast. Førebels er det få institusjonar som har nytta seg av denne mulegheita.

Hovudtillitsvalt Kristian Mollestad meiner at endringane i den norske styringsstrukturen påverkar forholda ved institusjonane.

– Leiinga skjer no ovanfrå og ned, i staden for nedanfrå og opp. Eg forstår at fagleg tilsette blir uroa, særleg når ein ser kva som skjer i Sverige, seier Mollestad.

I 2013 vart det foreslått å innføre eit vit-skapsombod ved Universitetet i Oslo, som kan tre inn når det oppstår konflikter mellom leiinga og fagleg tilsette. Forslaget vart fremja av professorane Kristian Gundersen og Johan F. Storm.

♦ AV SILJE PILEBERG

FOTO: UNIVERSITETET I OSLO

■ – Vi har hatt fleire slike saker i Noreg dei siste åra, seier professor Kristian Gundersen.

FOTO: ICTSD

■ 50 land deltar i Tisa-forhandlingene, som har fri flyt av tjenester som mål. Trolig blir den norske utdanningssektoren godt vernet.

Verdens tjenester skal flyte fritt. Det er grunn tanken bak Tisa-forhandlingene, Trade in Services Agreement, som nå pågår for fullt. Forhandlingene bygger vidare på Gats-avtalen, som etablerte et generelt regelverk for tjenestehandel innen handelsorganisasjonen WTO. Etter gjentatte forsøk på å få WTO-medlemmene til å enes om en tjenestehandelsavtale, gikk en del land vidare med egne forhandlinger utenfor WTO-systemet. Norge er med i denne gruppen, som i dag utgjør 50 land.

Seniorrådgiver Åshild Olaussen følger forhandlingene gjennom hovedorganisasjonen Unio. Hun mener at det foreløpig ikke er noen stor grunn til bekymring for den norske forsknings- og utdanningssektoren.

– Sektoren er ganske godt beskyttet i Norges forhandlingsgrunnlag. Det som er negativt, er selvsagt at det skal forhandles. Alt vil kunne være i spill, sier hun.

VIL IKKE SPONSE UTENLANDSKE AKTØRER

Norges forhandlingsgrunnlag legger opp til at utenlandske forsknings- og utdanningsinstitusjoner skal kunne ha tilgang til det norske markedet. Slik er det også i dag. Måten Norge ønsker å verne

sektoren på, er ved ikke å sikre utenlandske aktører samme nasjonale behandling som de norske.

– Utenlandske aktører skal ha markedsadgang, men Norge ønsker ikke å subsidiere dem. Mens for eksempel en privat utdanningsinstitusjon som Handelshøyskolen BI blir subsidiert, vil ikke en utenlandsk aktør kunne påberope seg retten til det samme, sier Olaussen.

KAN BLI UTSATT FOR PRESS

Selv om forhandlingene har som mål at tjenester skal flyte fritt, kan partene gjøre unntak både for hvordan utenlandske aktører skal behandles nasjonalt, og for hvorvidt aktører utenfra i det hele tatt skal slippe til. Slik kan et land som Norge velge å verne om sektorer som skole, utdanning, forskning og helse. Likevel er det grunn til å være kritisk, mener Olaussen.

– Norge er med på å forhandle om en avtale der dynamikken er at tjenestehandelen skal bli mer og mer liberalisert. Alle land vil bli utsatt for press, og har man først åpnet opp, er det vanskelig å gå tilbake, sier Åshild Olaussen.

♦ AV SILJE PILEBERG

HVER FEMTE SYK AV ARBEIDSBELASTNING

Forskere i instituttsektoren er utsatt for uvanlig stort arbeidspress, konkluderer ny rapport.

– Det er sjelden jeg er hjemme med syke barn eller tar en kort sykemelding selv. Jeg gjør ikke bruk av rettighetene man egentlig har i forbindelse med sykdom, som gjør at arbeidslivet fungerer bra for de fleste kvinner i Norge. Det har jeg ikke tid til.

Julie Wilhelmsen er kjent med både høyt arbeidspress og utbrenthet. Hun er seniorforsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt (Nupi) med Russland som fagfelt, og da er tid mangelvare.

Men hun er ikke alene om å kjenne på utfordringen ved å få hverdagen til å gå opp. Forskerforbundets nye undersøkelse av arbeidsvilkår ved forskningsinstituttene viser at mange forskere i sektoren har en krevende hverdag. Mye

arbeid utover normal arbeidstid og harde inn- tjeningskrav får det til å bikke over for en del: En av fem rapporterer at de har blitt syke som direkte konsekvens av høy arbeidsbelastning. For kvinner gjelder dette én av fire.

– Det forundrer meg ikke i det hele tatt, sier Wilhelmsen.

Hun har selv vært blant dem. For tre år siden ble hun sykemeldt på grunn av utbrenthet.

– Du kan kanskje si at du ikke burde jobbe her hvis du har fem barn, sier hun lettere lakonisk.

– Ja, hvordan er det mulig egentlig?

– Jeg deler opp dagen min. Stort sett er jeg hjemme til klokken fem. Da er det middag og

aktiviteter for barna, lekser og vask. Vi prøver å ha lagt de minste barna halv ni, og så jobber jeg frem til halv elleve. Da prøver jeg å stoppe.

JOBBER PÅ FRITIDEN

Wilhelmsen sier selv at hun har over gjennomsnittet å henge fingrene i, med stor familie og mange presseopptredener på grunn av krisen i Ukraina. Men beskrivelsen av tidsnød går igjen i rapporten «Faglig utvikling og arbeidsvilkår i instituttsektoren», forteller fagpolitisk rådgiver i Forskerforbundet Kari Folkenborg.

– Som ellers i forskningssektoren er det mange som jobber langt utover vanlig arbeidstid. Vi ser det særlig ved instituttene, hvor man

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Nupi er et populært sted å jobbe. Det gir en ambisjonskultur, sier Julie Wilhelmsen.

jobber mest med å hente inn penger til prosjekter.

– Hvorfor er det sånn?

– Du må sitte og skrive søknader for å få inn midler, og du har stramme tidsfrister. Da blir også egen faglig utvikling skjøvet til side. Det gjelder alle i utvalget: Egen faglig utvikling utføres i stor grad på fritiden, og for noen innebærer det uønsket bruk av fritid, særlig for kvinner, forteller Folkenborg.

Faglig utvikling kan innebære å holde seg faglig oppdatert, formidle, delta på konferanser eller skrive artikler. 56 prosent av utvalget oppgir at egen faglig utvikling i noen grad innebærer uønsket bruk av fritid. 88 prosent ønsker seg mer tid til egen faglig utvikling. 39 prosent av utvalget bruker mer enn 20 prosent av arbeidstiden sin på akkvisisjonsarbeid, det vil si å søke forskningsmidler og oppdrag.

Wilhelmsen bekrefter langt på vei inntrykket fra rapporten. Ved Nupi har forskerne individuelt ansvar for å hente inn penger til egen lønn, og får bonus for vitenskapelig publisering. Det fører til at mange jobber mye, også etter normal arbeidstid.

FORMIDLING STJALER FORSKNINGSTID

– Vi må i praksis tjene inn alle månedssverkene i året selv. Tanken er vel at når vi søker prosjektpenger, skal oppdragsgiver være raus nok til å dekke det faglige utviklingsarbeidet og kommunikasjonsarbeidet som følger etterpå. Men sånn er det absolutt ikke. Jeg mister forskningstid når jeg prater med media, samtidig som det er en del av oppdraget å formidle det vi jobber med. Reelt sett blir formidling noe man gjør på fritiden, fordi du må ta igjen forskningsarbeidet etter arbeidstid.

Leder av Forskerforbundets lokallag ved Nupi, Jon Harald Sunde Lie, bekrefter Wilhelmsens beskrivelse. Han mener det høye arbeidstrykket kan gjøre at folk ikke sykemelder seg før det er for sent.

– Når vi jobber på prosjekter, må sykefravær inntil to uker tas av prosjektiden. Det fører nok til at folk strekker strikken ganske langt.

– UTSATT BRANSJE

Arbeidsmiljøsementer er opprettet av parter i arbeidslivet for å jobbe for bedre arbeidsmiljø i norske bedrifter. Ifølge direktør Kjetil Vedøy er forskere særlig utsatt for å bli utbrent. Han mener andelen som oppgir å ha blitt syke av arbeidsbelastning, er symptomatisk for bransjen.

– Det er ikke akseptabelt, men det kan forventes i denne typen yrker hvor det utøves så lite ledelse. Arbeidsmiljøet blir i mindre grad overvåket med hensyn til belastning og realis-

FOTO: ISF

■ – Vi har ikke individuelle krav til inntjening ved ISF. Det er en avlastning, sier Signe Bock Seegaard.

tiske krav i denne sektoren sammenlignet med ellers i arbeidslivet. I en typisk produksjonsbedrift vil krav til kartlegging, risikovurdering og arbeidstid være mye mer kontrollert enn i en typisk forskerstilling, sier Vedøy.

Han mener folk gjerne er mye tøffere med seg selv enn det lederne er.

– Det krever trygghet, selvtilitt og selvinnsikt å jobbe i et fritt yrke og samtidig stille realistiske krav til seg selv. Det er også vanskelig å peke på når en forsker ikke er på jobb. Man tenker gjerne på problemstillingene man jobber med selv når man ikke sitter på kontoret. Et slikt «alltid på»-modus er en kjent årsak til utbrent-symptomer, stressopplevelser og arbeidsmiljøproblemer.

– JEG FØLER MEG HELDIG

Men mange opplever også en annen virkelighet. Mens 57 prosent av utvalget i undersøkelsen rapporterer at de jobber mer enn normal arbeidstid, rapporterer 38 prosent at de jobber normalt, det vil si 38–40 timer i uken. Og 5 prosent av utvalget jobber mindre enn 37 timer. Forsker Signe Bock Seegaard ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) føler seg privilegert.

– Hvor ofte jobber du 37,5 timer i uka?

– Det gjør jeg vel i gjennomsnitt. Jeg føler meg veldig heldig, svarer Seegaard.

– Jeg har en arbeidsgiver som er oppmerksom på at vi er avhengige av egen faglig utvik-

ling for å gjøre god oppdragsforskning. Arbeidsgiver er oppmerksom på at det kan oppstå et arbeidspress på den enkelte, og det legges stor vekt på det kollektive. Vi jobber mye i lag, og det er en god avlastning, sier hun.

Også Wilhelmsen og Lie ved NUPI understreker at de opplever et godt arbeidsmiljø med gode kollegaer. «Kollektivt» er likevel ikke et ord de bruker for å beskrive miljøet. Der går det også et skille mellom forskningsinstituttene. Ved ISF har forskerne ikke individuelle krav til inntjening. Instituttets inntekter er en kollektiv oppgave.

I UTAKT MED ARBEIDSLIVET

– Jeg opplever ikke finansiering som et press på mine skuldre. Jeg kan bare forestille meg den belastningen det må være å ha individuelle krav til inntjening, sier Seggaard.

Samtidig har også hun opplevd at kollegaer har bukket under for stress og arbeidspress, men hun mener ISF er flinke til å beskytte den enkelte.

Nettopp det sier Kjetil Vedøy er en krevende balansegang i forskningssektoren.

– Utfordringen er at man i denne typen yrker ofte ønsker seg minst mulig styring. Det er et dilemma. Den friheten man opplever ved å styre sin egen arbeidsdag, kompenseres gjerne med at man ikke får en objektiv standard for hva som er en god arbeidsytelse.

– Men det er sånn arbeidet er, svarer Julie Wilhelmsen.

– Det er veldig «con amore», der folk er villige til å jobbe mye overtid, også inn i fritiden. Jeg elsker jobben min og gjør den med glede, men jeg merker at jeg lever i utakt med resten av arbeidslivet.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

«Faglig utvikling og arbeidsvilkår i instituttsektoren»

Undersøkelse blant 637 forskere i instituttsektoren som er medlem av Forskerforbundet:

- 36 prosent vurderer sine muligheter til egen faglig utvikling som dårlige eller relativt dårlige og 88 prosent ønsker mer tid til egen faglig utvikling.
- 57 prosent jobber mer enn normal arbeidstid på 38–40 timer, og 56 prosent oppgir at egen faglig utvikling fører til uønsket bruk av fritid.
- 21 prosent oppgir at høy arbeidsbelastning har vært årsak til sykdom i perioder. 10 prosent svarer vet ikke på dette spørsmålet.

«Jeg mister forskningstid
når jeg prater med media.»

JULIE WILHELMSEN, NUPI

VURDERER BRUSSEL-KONTOR

**NTNU vil ha meir ut av forskningssamarbeidet med EU.
Eige kontor i Brussel er eitt av fleire moglege tiltak.**

– Førebels er dette ein intern diskusjon vi skal ta utover hausten. Men bakgrunnen er at vi ønskjer betre fagleg deltaking i Brussel, forstått som den europeiske forskingsarenaen, seier Nina Sindre, internasjonal koordinator i rektors stab.

– Vi treng betre oversikt over dei toneangivande aktørane og kven som er interessante konsortiepartnarar, og vi treng at fagmiljøa våre koplar seg opp mot desse. Målet er både å vere med på å utforme forskingspolitikken og dei konkrete utlysingane, og å kome med i «vinnarkonsortia».

REGJERINGA HEVAR AMBISJONANE

I juni i år la regjeringa fram strategien sin for forskings- og innovasjonssamarbeidet med EU. Her blir ambisjonane for norsk deltaking i Horisont 2020 og Det europeiske forskingsområdet (ERA) lagde svært høgt. Målet er at to prosent av dei konkurranseutsette midlane i Horisont 2020 skal hamne på norske hender, ein auke på vel 60 prosent samanlikna med det sjuande rammeprogrammet.

I den internasjonale handlingsplanen sin, som nyleg vart vedteken i styret, har NTNU sett som mål å oppnå eit aktivitetsnivå i Horisont 2020 tilsvarande ein milliard kroner for heile programperioden. Ein person permanent på plass i Brussel er eitt av mange moglege tiltak som blir vurderte.

– Ei hovudutfordring er at mange av faggruppene våre har ei rekkje plikter og oppgåver som går ut over kapasiteten deira til å pleie kontakt med europeiske aktørar. Eit eventuelt Brussel-kontor kan hjelpe til med å senke terskelen. Sjølv sagt vil det vere avgjerande at vi finn rett person til å leie kontoret, seier Sindre.

MÅ VITE KVA EIN VIL

Forskringsrådet, som også har mykje av ansvaret for å oppnå målsettinga som regjeringa har for EU-forskinga, har hatt eit eige Brussel-kontor sidan 2005. Kontoret er bemanna med ein leiar og ein assistent, og kan ta imot hospitantar frå institusjonar i UH-sektoren.

– Det er viktig å ha nokon her som berre har til oppgåve å følge med og fange opp det som skjer. Internett kan aldri erstatta det personlege nærveret, seier leiar Yngve Foss, som vedgår at dei gjerne kunne ha vore fleire tilsette. Foss meiner mange norske forskingsaktørar med fordel kunne brukt kontoret meir aktivt for å nå eigne målsettingar innanfor europeisk forskingssamarbeid.

– Det er positivt at NTNU tenkjer offensivt om EU-deltakinga si, og dei har jo allereie lang erfaring med å leite aktivt etter nye samarbeidskonstellasjonar. Regjeringsstrategien seier at

FOTO: JÁN ERIK KAARØ, NTNU

■ – Vi vil vidareutvikle forskingsprofilen vår ved hjelp av EU-midlar, seier Nina Sindre ved NTNU.

forskingsssamarbeid med EU ikkje lenger skal vere opp til den einskilde forskaren, men vere innbygd i den måten institusjonen opererer på, seier han.

– Det vil vere ei stor hjelp å ha ein strategi for kva ein eigentleg vil oppnå, og korleis EU-programma kan brukast til å oppnå det. Då vil det også bli lettare å bruke kontoret vårt meir målretta, seier han.

– IKKJE VENT PÅ UTLYSINGANE

Forskringsråd ved den norske EU-delegasjonen i Brussel, Erik Yssen, fortel at norske forskingsinstitusjonar har mange moglegheiter til å vere med å utforme EU sin forskingspolitikk. Men det gjeld å vere tidleg ute.

– Horisont 2020 blir operasjonalisert gjennom toårige arbeidsprogram. No er arbeidsprogrammet for 2016 og 2017 under utarbeiding, og Noreg kan kome med innspel mellom anna gjennom programkomiteane, der vi har talerett, seier Yssen.

Han trur det er mykje å vinne på å vere proaktiv.

– Å vente til utlysingane er ute kan innebære

at ein kjem seint på banen. Det kan svare seg å kome i kontakt med andre aktørar og vere med i europeiske nettverk.

MØTER STERKARE KONKURRANSE

Yngve Foss ved Brussel-kontoret til Forskringsrådet peikar på at regjeringsstrategien legg opp til å sjå Horisont 2020 og ERA som ein del av den samla norske forskingsinnsatsen.

– Fordelen for norsk forskning er at Noreg framleis har nasjonale midlar. Mange andre land har kutta i dei nasjonale forskingssatsingane sine. Men det vil også seie at her kjem det eit trykk frå fleire kantar: Ikkje berre møter norske forskarar eit nasjonalt krav om større utteljing i EU, men konkurransen dei møter i Europa, blir også hardare.

Nina Sindre ved NTNU fortel at dei har, og framleis vil ha, eit godt samarbeid med Forskringsrådet sitt Brussel-kontor.

– Men vi kan ikkje vente at dei skal kunne gå i djupna på kva våre fagmiljø har bruk for. Det er ein jobb vi må gjere sjølve.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

SER LENGRE ENN TIL NABOEN

Rektorer i østlandsområdet advarer mot fusjoner i universitets- og høyskolesektoren på grunnlag av geografisk nærhet.

– Å tegne en strek rundt institusjoner som ligger innenfor et geografisk område, er ikke det beste alternativet for å skape sterke miljøer, sier Jørn Wroldsen, rektor ved Høgskolen i Gjøvik (HiG).

Som én av ni institusjoner på østlandsområdet har høyskolen i teorien mange mulige fusjonspartnere. Hvorvidt geografisk nærhet eller faglig utbytte skal styre eventuelle sammenslåinger, er et springende punkt i regjeringens arbeid med å tegne et nytt kart over universitets- og høyskolesektoren. I Gjøvik er ønsket klart. Rektor Wroldsen vil heller se til interessante fagmiljøer langt unna enn til mindre relevante i nabolaget.

HiG og de andre institusjonene på Østlandet møtte kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen 23. september. Da foreslo Wroldsen blant andre NTNU som en interessant fusjonspartner.

UIO VIL IKKE HA FUSJON

– I hvilken grad vi legger faglige eller geografiske premisser til grunn, er et valg mellom to ulike prinsipper som ikke kan trekkes 100 prosent i én retning. Men vi må velge. Når statsråden sier at vi skal ha kvalitet som grunnprinsipp, mener jeg det peker mer i retning av faglige premisser enn geografiske, sier Wroldsen.

Han får støtte av rektor ved Universitetet i Oslo, Ole Petter Ottersen. Som landets største universitet kunne UiO favnet både det geografiske og faglige prinsippet ved å la institusjoner i hovedstadsregionen gå inn under universitetsparaplyen. Det vil Ottersen imidlertid ikke.

– UiO har absolutt ingen planer om å fusjonere med andre institusjoner i østlandsområdet. Vi har samtaler med andre institusjoner om samarbeid, men ikke om fusjon. Det Gjøvik sier, kan jeg bare slutte meg til. Vi er stadig på jakt etter nye fagmiljøer som er relevante for våre satsingsområder, uansett hvor i landet de måtte ligge. Men vi må ikke sette likhetstegn mellom struktur og fusjon, sier Ottersen.

ØNSKER IKKE KUNSTUNIVERSITET

Han mener den digitale utviklingen til en viss grad oppveier argumentet for sammenslåinger. Styrking av fagmiljøer kan like gjerne gjøres digitalt som fysisk.

– Vi skal ikke miste av syne den geografiske aksen. Det er alltid faglig stimulerende når forskere og studenter møtes fysisk. Men den digitale revolusjonen har også frigjort oss fra geografi, sier han.

Institusjoner som både deler geografisk og

faglig nærhet, er de kunstnerisk innrettede høyskolene: Norges musikkhøgskole (NMH), Kunsthøgskolen i Oslo og Akershus (KHiO) og Arkitektur- og designhøgskolen (AHO) i Oslo.

Da Stjernø-utvalget la frem sine forslag om ny institusjonsstruktur i 2008, var ett av forslagene å samle disse institusjonene til et «estetisk universitet». Argumentet gikk nettopp langs den faglige aksen. At institusjonene allerede er i Oslo, støtter det geografiske argumentet.

Rektor ved Norges musikkhøgskole, Peter Tornquist, advarer likevel mot tanken. De tre institusjonene har i dag gode lokaler hver for seg, og han ser det ikke som sannsynlig at de skal samlokaliseres.

– Kunsthøgskolen med felles campus kan høste faglige gevinster fordi folk møtes på tvers av studiene. Det får man imidlertid ikke med dagens delte campus. Da blir det bare en sentral administrasjon som skal sørve en kompleks struktur som ikke har noen felles tradisjoner eller ambisjoner.

– SMALL IS BEAUTIFUL

Rektor ved Kunsthøgskolen i Oslo, Cecilie Broch Knudsen, opplever også at hennes institusjon

står godt på egne bein. Hun mener at et kunstuniversitet kun blir aktuelt dersom kategorien vitenskapelig høyskole fjernes helt i kjølvannet av strukturmeldingen.

– Da vil tanken om for eksempel et spesialisert kunstuniversitet ikke være fremmed for noen av oss, sier Knudsen og legger til:

– Alle institusjonene er i en prosess. Det er ikke gitt hvordan man ser seg selv i et fremtidig landskap.

I dag er AHO og NMH vitenskapelige høyskoler, mens KHiO ønsker å bli det. Regjeringen vil imidlertid ikke innvilge noen nye titler før strukturmeldingen er behandlet.

Både Knudsen og Tornquist understreker at institusjonene deres samarbeider godt fra før. Tornquist appellerer også til det rent pragmatiske.

– Det blir ikke mer kunst for penga eller bedre utdanning ved å slå sammen institusjoner som samarbeider likevel, betyr han og legger til:

– «Small is beautiful» så lenge man har kvalitet.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

■ Høgskolen i Gjøvik vurderer å slå seg sammen med NTNU eller Høgskolen i Lillehammer.

– FORSKINGA BLIR USYNLEG

Det er uheldig at forskning i arkiv, bibliotek og museum ikkje blir målt, meiner forskarar i sektoren. Kulturdepartementet vender det døve øyret til.

– Det er viktig at musea under Kulturdepartementet kan få rapportere til Cristin. På den måten blir museumsforskninga og forskarane meir synlege, seier Birgitte Sauge. Ho var tidlegare forskingskoordinator ved Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design.

Cristin er ein database som skal dokumentere kva som skjer i den norske forskingsverda, først og fremst innanfor universitets- og høgskolesektoren, helsesektoren og instituttsektoren.

Sauge reagerer på at sektoren for arkiv, bibliotek og museum (ABM) ikkje får vere med i Cristin-systemet.

– Eg meiner det er svært uheldig at ein heil sektor, der det blir produsert vitskapleg arbeid, er halden utanfor dette systemet. Det er universitets- og høgskolesektoren som set rammene for forskning og utviklingsarbeid (FoU), både når det gjeld resultatbasert finansiering og rapportering til Cristin. Musea er ikkje i den situasjonen, seier Sauge.

– BLIR IKKJE FØLGTT OPP

Sauge synest det er på tide at forskinga i sektoren får meir merksemd.

– Kulturdepartementet har formulert som ambisjon at musea skal drive meir forskning, men dette blir ikkje tilstrekkeleg følgt opp.

– Meiner du musea bør vere del av teljekantsystemet?

– Nei, det er ein heilt annan diskusjon som handlar om økonomi og offentlege løyvingar. Vi ønskjer at alle musea skal bli inkluderte i dokumentasjonssystemet for forskingsaktivitetar.

– BØR HA PREMIERING

Liv Ramskjær, som er generalsekretær i Noregs museumsforbund, meiner saka bør takast på alvor:

– Det er viktig for musea at forskinga blir synleg gjennom Cristin-systemet. Dette vil vere eit viktig steg for å profesjonalisere og synleggjere forskingsverksemda i musea, seier Ramskjær.

– Museumsforbundet vil arbeide politisk opp mot Kulturdepartementet i denne saka. Vi meiner Kulturdepartementet bør gå inn med midlar for å leggje til rette for eit publiseringssystem med ei eller anna form for premiering, slik dei gjer i Kunnskapsdepartementet. For å styrke forskinga i musea må ein finne tiltak som gjev insentiv til å forske, seier Ramskjær.

– Er det ønskeleg at musea blir del av teljekantsystemet?

– Det vil nok variere sterkt kva museums-tilsette meiner om dette, og på kva måte forskninga bør premierast. Teljekantsystemet er

jo omstridd blant dei tilsette i universitets- og høgskolesektoren.

SAKNAR MÅLESYSTEM

Trond Haugen er forskingsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket. Han er ikkje sikker på at teljekantar er det rette for ABM-sektoren, men han saknar ei form for målesystem.

– Kulturdepartementet ønskjer meir for-

FOTO: ANNE HANSTEEN JARRE/NASJONALMUSEET

■ – Det er uheldig at ein heil sektor blir halden utanfor Cristin-systemet, seier Birgitte Sauge.

FOTO: ILJA C. HENDEL/KULTURDEPARTEMENTET

■ – Vi har ikkje vurdert å innføre eit eige publiseringssystem for kulturforskning, seier statssekretær Bjørgulv Vinje Borgundvaag.

skingsaktivitet, men har ikkje noko system for å måle forskinga. Det er eit merkeleg misforhold mellom intensjon og insentiv, seier Haugen.

– Er det Kulturdepartementet som er problemet?

– Ja, det er eit strukturelt problem at det ikkje finst ein klar forskingspolitisk strategi frå Kulturdepartementet ned til institusjonane og derifrå til den enkelte forskaren. Vi har ei utfordring i sektoren vår når Kulturdepartementet ikkje har eit apparat på plass for å følgje opp og etterprøve kva som faktisk skjer av forskning ved institusjonane. På lokalt plan kan ein kanskje meine at det er greitt ikkje å ha så strenge krav som i UH-sektoren. Men på eit politisk plan blir det då vanskeleg å få forskning inn i planane til institusjonane.

USYNLEGE FORSKARAR

Lars Christian Jenssen, som representerer arkivsektoren, er einig:

– Forskingsbiten druknar så lenge departementet ikkje stiller krav om ei form for rapportering eller måling av arbeidet. Vi som forskar blir usynlege. Kulturdepartementet er fråverande i denne saka, men sterkt nærverande i andre saker, som til dømes økonomirapportering, seier Jenssen, som er førstearkivar i Riksarkivet.

Han meiner Kulturdepartementet ikkje tek ansvar for å følgje opp forskinga i sektoren.

– Ønskjer du ei form for teljekantsystem?

– Vi har ikkje diskutert internt i arkivsektoren om det er ønskeleg med løyvingar ut frå produksjon. Men det er eit stort sakn at vi i ABM-sektoren ikkje får registrert forskinga vår i Cristin. Det betyr ikkje at vi ønskjer oss teljekantar. Det er viktig å halde desse to sakene frå kvarandre, seier Jenssen.

ØNSKJER IKKJE RAPPORTERINGSKRAV

Statssekretær Bjørgulv Vinje Borgundvaag i Kulturdepartementet seier til Forskerforum at forskingsarbeidet ved norske museum, bibliotek og arkiv er ein viktig del av verksemda.

– Departementet legg til grunn at institusjonane sjølve skapar rom for forskning og utvikling innanfor dei økonomiske rammene vi stiller til disposisjon. Vi ønskjer ikkje å pålegge institusjonane fleire detaljerte mål og rapporteringskrav, seier Borgundvaag.

Han meiner det er institusjonane sjølve som veit best korleis midlane til ei kvar tid skal brukast.

– Dersom departementet skulle lage eit system der vi fastset kor stor del av statstilskotet som skal gå til FoU, ville det innebære ei detaljstyring som ingen vil vere tent med.

■ Nasjonalmuseet er truleg det einaste museet under Kulturdepartementet som rapporterer forskinga inn til Cristin.

– Kva gjer Kulturdepartementet for at forskinga skal kunne bli rapportert til Cristin?

– Vi har ikkje vurdert å innføre eit eige publiseringssystem for kulturforskning. Cristin omfattar i dag ikkje forskning i museum og andre institusjonar som Kulturdepartementet gjev løyvingar til.

FORSIKTIGE MED INNTAK

Marit Henningsen, som er fagleiar i Cristin-sekretariatet, seier at dei er forsiktige med å ta inn institusjonar som ikkje er med i ordninga for resultatbasert omfordeling (RBO).

– Det eit stort arbeid å vere med i Cristin i dag, og like arbeidskrevjande for institusjonar som står utanfor RBO. Dei må vere med i heile runddansen rundt vitskapleg publisering, sjølv dei ikkje får økonomisk uttelling for dette, seier Henningsen.

– Men kvifor skal ABM-sektoren haldast utanfor?

– Vi vil gjerne ha med alle, men heile systemet må riggast om. Eigiarane har bede oss om å utvikle ein ny versjon av Cristin, og der skal det bli mogleg å skilje mellom dei to typane

institusjonar: dei som skal vere med i rapporteringsordninga RBO, og dei som ikkje skal vere med. Vi må over til ei heilt ny plattform, og det nye systemet kjem ikkje på plass før i 2016.

– EIN OMFATTANDE JOBB

Birgitte Sauge fortel at Nasjonalmuseet har gjort tiltak for å kome inn i Cristin-systemet.

– Nasjonalmuseet er, så vidt eg veit, det einaste museet under Kulturdepartementet som no har begynt å rapportere til Cristin, seier ho.

Men korleis kunne Nasjonalmuseet kome med i ordninga?

Henningsen forklarar det slik:

– Dei kom med fordi vi gjerne vil vere opne. Men vi såg at dette skapte uvisse for rapporteringa av vitskapleg publisering. Det er ganske vanleg med sampublisering, ofte på tvers av institusjonar. Om Universitetet i Oslo (UiO) og Nasjonalmuseet har ulike forfattarar til same artikkel, så må også Nasjonalmuseet gjere eit stort arbeid med godkjenning av artikkelen etter bestemte krav. Nasjonalmuseet har jo ikkje behov for denne godkjenninga, men for at UiO skal få uttelling, må Nasjonalmuseet

inn og gjere ein omfattande jobb. Det nye Cristin-systemet vil bli meir tilpassa dei som ikkje deltek i RBO-ordninga.

Henningsen fortel at det kjem mange spørsmål frå institusjonar som vil vere med i Cristin.

– Men vi har venteliste. Og dei som tek del i finansieringsordninga, kjem først.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Cristin (Current research information system in Norway)

- er eit forskingsinformasjonssystem for helsesektoren, instituttsektoren og universitets- og høgskolesektoren
- skal samle all registrering og rapportering av forskingsaktivitetar for institusjonar innanfor desse sektorane
- er eigd av Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet

LEGG NED NASJONAL NEMND

Stortinget har vedtatt å leggje ned den nasjonale politiattestnemnda frå 1. januar 2015. Nemnda handsamar saker der studentar har plettat på rullebladet, men likevel søker opptak på eit studium som krev politiattest. Frå nyttår må universitet og høgskular sjølv gjere desse vurderingane. Kunnskapsdepartementet trur den nye ordninga vil gje betre og meir effektiv sakshandsaming. Høgskular, studentar og nemnda sjølv fryktar at saker ikkje skal bli likt handsama fordi dei som tar avgjerdene, sit tettare på studentane og sakene, skriv Khrono.

Vil satse meir på regional forskning

■ Regjeringa ønskjer at norske regionar skal styrke engasjementet i EU-programma, ifølgje statssekretær Ingvild Næss Stub (H). I ein tale på regjeringas Holmeneseminar 1. september sa ho at dette kan styrke norsk politikk og innovasjonskraft. Saman med Forskningsrådet og Kommunenes sentralforbund møter regjeringa næringssjefar i alle fylka i landet, fylkesordførarar og fylkesrådmenn. Dei styrande skal også møte landets sju regionale forskingsfond, for å lære meir om strategiane og utfordringane for desse fonda.

Elleve millionar museumsbesøk

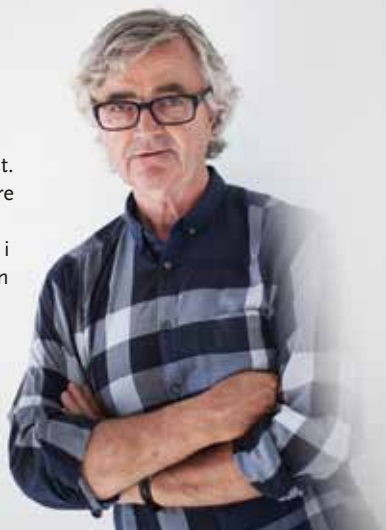
■ Norske museum fekk nesten elleve millionar besøk i 2013, ifølgje museumsstatistikken frå Kulturrådet. Det er ein liten auke frå året før. Sidan 2004 har besøket auka med om lag 28 prosent. Formidlingskanalen til musea, Digitaltmuseum.no, har nesten dobla besøkstala kvart år i perioden 2009–2013. Også talet på gjenstandar og foto som er digitalisert og tilgjengeleggjort, har auka. Espen Hernes, leiar for museumsseksjonen i Kulturrådet, synest utviklinga er gledeleg.

FOTO: FLICKR/CC

FOTO: FLICKR/CC

Utdanning løner seg lite i Noreg

■ Noreg er det OECD-landet der høgare utdanning gjev nest lågast økonomisk gevinst. Berre på New Zealand betyr utdanning mindre for løna. Det kjem fram av OECD-rapporten Education at a Glance. Leiar Petter Aaslestad i Forskerforbundet meiner resultatene i rapporten er problematiske for ei vidare utvikling av kunnskapssamfunnet. – Det er eit problem fordi det hindrar rekruttering til sentrale yrke i velferdssamfunnet, seier Aaslestad til Universitas.

Stadig yngre folk tar etterutdanning

■ Handelshøyskolen BI opplever eit markant fall i alderen på studentar som tar etter- og vidareutdanning. På ti år har gjennomsnittsalderen falle frå 43,2 år til 33,5 år. Noregs handelshøgskole merkar same tendens. BI-reaktor Inge Jan Henjesand trur årsaka er eit arbeidsliv i stadig forandring. – Samtidig har teknologiutviklinga og nye og fleksible undervisningsformer gjort det mogleg å studere kvar og når ein vil. Ein kan også lett kombinere studiar med jobb, seier han til Aftenposten.

Kavliprisen er eit samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet, The Kavli Foundation og Det Norske Videnskaps-Akademi.

34%

Skeptiske til akademisk fridom

■ 34 prosent av nordmenn er usamde eller delvis usamde i at tilsette ved universitet og høgsular bør ha full yringsfridom, ifølgje yringsfridomsundersøkinga til Fritt Ord. – Eg er litt overraska over at dei spurde ikkje i større grad ser på akademisk fridom som ein verdi, seier medieprofessor Terje Rasmussen ved Universitetet i Oslo til Uniforum. Han viser til at mange er opptekne av å verne minoritetar og folk med nedsett funksjonshemming mot diskriminerande utsegner.

Fleire LO- medlemmer har høgare utdanning

■ LO har langt fleire medlemmer med høgare utdanning enn tidlegare undersøkingar har vist. Ifølgje nye tal har nesten kvart fjerde medlem minimum to år på høgskule eller universitet. – Fleire i samfunnet tar høgare utdanning, og då er det heilt naturleg at også fleire av LO sine medlemmer har høgare utdanning, seier LO-sekretær Are Tomasgård til frifagbevegelse.no. Han trur at fleire medlemmer enn før vel å ta vidareutdanning parallelt med jobb.

ÅRETS VINNARAR AV KAVLIPRISEN

Ni forskarar frå USA, Russland, Canada, Noreg, Tyskland og Storbritannia fekk Kavliprisen i september. Sir John B. Pendry (frå venstre på biletet), Stefan W. Hell og Thomas W. Ebbesen fekk prisen for sine «transformative bidrag» innan nano-optikk. Vidare gjekk prisen i astrofysikk til Alan H. Guth, Andrei D. Linde og Alexei A. Starobinsky. Brenda Milner, John O'Keefe og Marcus E. Raichle fekk prisen i nevrovitenskap. Prisen innanfor kvart fagområde er på ein million dollar.

Slår saman sjukepleieutdanningar

■ Styret på Fakultet for helsefag ved Høgskolen i Oslo og Akershus vedtok 16. september å slå saman Institutt for sykepleie i Pilestredet og Institutt for helse, ernæring og ledelse på Kjeller. Sjølv om fleire frykta kva konsekvensar samanslåinga vil ha for Kjeller som studiestad, vart vedtaket gjort mot berre éi stemme. Dette var studentrepresentanten i styret. Det nye instituttet får om lag 3000 studentar og 250 tilsette, skriv høgskuleavisa Khrono.

FOTO: FLICKR/CC

Tidkrevjande pengekamp

■ Ni av ti forskarar ved norske institutt vil ha meir tid til fagleg utvikling, men i staden kjempar dei om pengar. Ei ny undersøking blant medlemmene i Forskerforbundet viser at to av tre bruker rundt 20 prosent av arbeidstida til å søke om midlar. Enkelte bruker opp mot halvparten av tida. – Forskarane må bruke meir tid på å skaffe inntekter enn på fagleg utvikling. Dei søker om midlar og skaffar kundar som om dei jobbar i ei salsavdeling, seier leiar i Forskerforbundet Petter Aaslestad.

– Vi har bevist at vi driv forskning på høgt nivå! Det meiner rektor ved Kunst- og designhøgskolen i Bergen, Gerd Tinglum (t.v.), tidlegare rektor Nina Mølterud og prorektor Johan Sandborg. (Foto: Paul Sigve Amundsen)

Kunsthøgskolane kjempar for å bli vitskaplege høgskolar.
Men er det ikkje kunst dei skal drive med?

AV JOHANNE LANDSVERK

Balanse- kunsten

– Eg fryktar ei tredjegrads forbrenning av vitskapen, og at det vi sit igjen med, er kunstnarisk forskning.

THOMAS KVAM

Eg er ikkje forskar, eg er kunstar, seier Thomas Kvam. Han er biltekunstnar og har vore stipendiat ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO), avdeling Kunstakademiet. Nyleg heldt han ein disputas med tittelen «Artistic Research for Dummies», i form av ei framsyning som var gjennomsyra av kritikk mot samanblandinga av kunst og forskning.

– Problemet med såkalla kunstnarisk forskning er at ein både skal skape kunst og samtidig vere i ein unntakstilstand der ein driv meta-refleksjon over arbeidet ein gjer. Ein skal vere litt forskar og litt kurator. Men det er jo genialt å

få 360 000 i året i tre år for å forske på seg sjølv! Kvam meiner kunsten har stått fint på eigne bein i fleire hundre år.

– Men no held det ikkje å berre vere kunstar lenger. I dette systemet skal vi liksom vere litt forskarar også. Det er eit slags teater, der alle gjev seg ut for å vere noko anna enn det dei er. Eg meiner dette er ei utvatning av forskingsomgrepet.

– Du kallar KHiO for eit kvasiuniversitet?

– Ja, det er jo ikkje nokon verkeleg doktograd dette her. Sjølv om ein kan bli førsteamanuensis, gjev ikkje stipendiatprogrammet nokon ph.d.-tittel. Så er ein litt misnøgd då, for ein skulle ønske seg så mykje meir. Og kunst-

høgskolane ser seg sjølve som vitskaplege høgskolar i det fjerne.

Godkjend på høgt nivå

For Kunst- og designhøgskolen i Bergen (KHiB) er dette likevel ikkje ein fjern draum, for i februar 2014 vart KHiB akkreditert som vitskapleg høgskole av Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga (Nokut).

– Eitt av krava for akkrediteringa var deltakinga vår i det nasjonale stipendiatprogrammet. Vi har også vist at KHiB driv kunstnarisk utviklingsarbeid på høgt internasjonalt nivå. Dette gjeld ikkje berre stipendiatar, men først og fremst dei fagleg tilsette. Det har vore eit stort arbeid å dokumentere dette, seier Nina Malterud, som tidlegare var rektor ved KHiB og har vore ansvarleg for søknaden til Nokut.

– Men kvifor vil ein kunsthøgskole bli vitskapleg høgskole?

– Vi har heile tida meint at kunsthøgskolane reint fagleg burde liggje i kategorien vitskaplege høgskolar, fordi vi har meir felles med desse enn dei andre høgskolane, som er breiddeutdanningar. Ein vitskapleg høgskole er på universitetsnivå innanfor eit smalt felt. På engelsk bruker dei omgrepet «specialized universities» om denne gruppa.

Får ikkje meir pengar

Tidlegare var kunsthøgskolane ein eigen institusjonskategori, men i 2005 vart dei slått saman med høgskolane.

– Stortinget bad den gongen departementet om å leggje til rette for at dei to kunsthøgskolane raskt skulle bli akkrediterte som vitskaplege høgskolar. Så dette har ei lang historie, fortel Malterud.

– Men kva følgjer får det å bli vitskapleg?

– Vi får jo rett til å opprette mastergrad gjennom eige styre, men vi får ikkje meir pengar. Valet vi tok om å søkje Nokut, setje saman dokumentasjon og la verksemda bli vurdert, har kanskje vore viktigare enn dei formelle rettane.

Malterud går ikkje med på at dette er ei form for vitskapleggjing av kunsten:

– Nei, men dette har vi hatt eit svare strev med å forklare. I prosessen har det vore viktig å vise at vi har høgt internasjonalt nivå på kunstnarisk utviklingsarbeid, og leggje dette fram for den sakkynndige komiteen i Nokut på eigne premisser. Dette er ikkje ei vitskapleggjing, men ei styrking av den kunstnariske kjernen.

– Det er jo genialt å kunne få 360 000 i året for å forske på seg sjølv, seier Thomas Kvam, som nyleg disputerte ved Kunsthøgskolen i Oslo.

– I det norske programmet står kunsten i sentrum, og det var dette som var attraktivt for meg, seier Hildur Bjarnadóttir (nr. to frå høgre). Her frå utstillingsopninga i Kunstnerforbundet.

– Ikkje vitskap, men forskning

Gerd Tinglum, som er nytilsett rektor ved KHiB, meiner dette ikkje handlar om ordet vitskap.

– Vi driv ikkje med vitskap, men med forskning, seier ho.

– *Det er vel ikkje forskning, men kunstnarisk utviklingsarbeid de driv med?*

– Kunstnarisk utviklingsarbeid ER forskning. Det er jo på det same nivået. Forsking har alltid vore ein del av kunsten. Den undersøkende delen har alltid vore der.

Tinglum viser til universitets- og høgskolelova og andre forskrifter der «kunstnarisk» er sett opp som alternativ til «vitskapleg», og at kunstnarisk utviklingsarbeid i lovverket er si-destilt med forskning.

Heller ikkje Tinglum meiner dette er ei form for akademisering.

– Det som skjer, er at kunstnarisk forskning styrker eigenarten til kunsten. Det er snakk om bevisstgjeriing og større forståing for kunstnariske metodar, innhald og kontekst. Tradisjonelt er det kunsthistorikarane som har forska på kunst, men i stipendiatprogrammet får kunstnarane ein reiskap til å setje arbeida sine inn i ein samanheng. Det var Christopher Frayling, tidlegare rektor ved Royal College of Art, som lanserte uttrykket «research through the art». Vi forskar *gjennom* kunsten – ikkje *på* kunsten.

– Meiningslaust utan ph.d.-grad

Normalt må institusjonane ha ein ph.d. for å søkje akkreditering som vitskapleg høgskole. Men for KHiB er det deltakinga i det nasjonale stipendiatprogrammet som ligg til grunn for akkrediteringa, eit program KHiB har vore administrativt ansvarleg for i ti år.

– Det treårige stipendiatprogrammet gjev ikkje ein ph.d.-grad, men har status som likeverdig med doktorgradsprogram. Det er slått fast i kvalifikasjonsrammeverket at stipendiatprogrammet ligg på doktorgradsnivå, seier Malterud.

– *Men ein blir altså ikkje doktor?*

– Nei, dessverre. Men institusjonane som er med på dette, ønskjer sterkt å få det til. Det er heilt meiningslaust i utdanningssystemet i dag å ha eit program som svever i lufta og som ikkje fører til ph.d.-grad. Programmet er bygd opp etter mønster frå ph.d.-løpet, men er erstatta med kunstnariske krav. Det er ingen grunnar til at det ikkje skal føre til ph.d.-status.

– *Kvifor er dette viktig?*

– I Noreg har vi eit veldig regulert utdanningssystem, med bachelor- og mastergrad som vi har innretta oss etter i ti år. Og det er ingen grunn til at eit tredje nivå skal ende utan ein tittel, seier Malterud.

– *Det ville gje meir status å bli kalla doktor?*

– I internasjonal samanheng gjer det programmet meir forståeleg.

– Forskinga ligg i verket

Ein av stipendiatane ved KHiB er Hildur Bjarnadóttir, som har bachelorutdanning frå Island og mastergrad i biletkunst frå USA. Nyleg opna

– Dette er ikkje ei vitskapleggjering, men ei styrking av den kunstnariske kjernen.

NINA MALTERUD

ho utstilling i Kunstnerforbundet i Oslo.

– Det eg viser her, er ein del av den kunstnariske forskinga i programmet, seier Bjarnadóttir, som er biletkunstnar og har starta opp på tredje året ved KHiB. På veggene heng vovne stoffstykker i plantefarga ull som minner om abstrakte måleri.

– Eg har hatt fleire utstillingar gjennom stipendiatperioden, og den avsluttande stipendiatutstillinga blir i Bergen i 2015. Som stipendiat blir du veldig opptatt av eiga forskning, men for meg er det veldig viktig å stille ut arbeida for å teste dei ut på publikum.

– *Er det forskning du driv med?*

– Ja, det er ingen tvil om at forskning er del av prosjektet. Vi snakkar altså om «research through the art». Den kunstnariske forskinga ligg i verket sjølv, seier ho.

Parodi over forskinga

I tilknytning til det avsluttande arbeidet må stipendiatane levere ei form for kritisk refleksjon som del av kunstprosjektet. Mange skriv tradisjonelle tekstar, men stipendiatane har stor fridom. Thomas Kvam leverte i form av ein satirisk roman.

– Det er meiningslaust at stipendiatprogrammet vårt ikkje fører til godkjend doktorgrad, meiner tidlegare rektor Nina Malterud (t.v.) og rektor Gerd Tinglum. (Foto: Paul Sigve Amundsen)

– Romanen har form som ein parodi over den forskande kunstnaren og heile ideen om kunstnarisk forskning. Samtidig er dette eit dokument der eg heilt ærleg prøver å forstå den umoglege oppgåva det er å forske på seg sjølv. Eg fryktar ei tredjegrads forbrenning av vitskapen, og at det vi sit igjen med, er kunstnarisk forskning, seier Kvam, som meiner heile dette forskingsomgrepet berre er ein strategisk metafor.

– Eg meiner ikkje at kunstnaren ikkje gjer undersøkingar. Kritikken går meir på korleis ein koplar forskinga inn mot institusjonen. Dette handlar om politikk. Heile utdanningssektoren er inne i ein stor omstillingsprosess, og så prøver dei ulike institusjonane å sjå kva karriere dei kan gjere i sitt eige fagfelt. Systemet produserer stipendiatar, som igjen går tilbake i institusjonen som undervisarar. Vi er altså ikkje her for å skape god kunst, men for å oppdra neste generasjon lærarar.

Makt til kunsthøgskolane

Her får han støtte frå kunstsosiolog Dag Solhjell:

– Eg er kritisk til at kunsthøgskolane blir underlagde ein akademisk struktur som er frammand for kunsten. Dette bind opp kunsten til også å måtte ta andre omsyn enn dei kunstnariske, seier Solhjell, som er dr.philos. i kunstsosiologi.

Han seier at det sidan byrjinga av 1980-åra har gått føre seg ei vitskapleggjering av kunsten. Først og fremst har kunstutdanningane lagt stadig større vekt på teori.

– I dag blir det stilt større krav til teoretiske kvalifikasjonar i tillegg til dei kunstnariske. Ein kunstnar kan gjere krav på ein bestemt kunstnarisk status berre ved å peike på den formelle utdanninga si. Kunstverda treng ikkje ta standpunkt til sjølve kunstverket. Noko av grunnlaget for kritikken min er at meir og meir makt blir overført frå kunstfeltet til kunsthøgskolane. Denne maktoverføringa skjer gradvis og umerkeleg, og vi blir ikkje merksame på henne før det har gått mange år.

Nokre får jobb

Bjarnadóttir meiner at det norske stipendiatprogrammet er svært ulikt ph.d.-program for kunst andre stader i verda.

– I det norske programmet er det kunsten som står i sentrum, og det var dette som var attraktivt for meg. Eg hadde nok ikkje søkt eit vanleg ph.d.-program. Her ved KHiB blir vi først og fremst evaluerte ut frå det kunstnariske produktet.

– *Kva er planen din etter at du er ferdig?*

– Då jobbar eg som heilt sikkert som kunstnar. Men om eg skulle få jobb som førsteamanuensis, tar eg jo den, seier ho.

Alle som får godkjent resultatet i stipendiatprogrammet, kan nemleg skilte med tittelen førsteamanuensis ved tilsetjing i høgskolesektoren.

– Men det er få ledige stillingar, og det er ikkje alltid desse som får dei ledige jobbane, seier Johan Sandborg, som er prorektor ved KHiB.

– Ganske mange som har fullført programmet, har gått inn i mellombelse oppdrag i kunstutdanningane. Andre har fått viktige jobbar i det offentlege kunstlivet. Eg vil tippe at mellom ti og tjue prosent held fram som reine kunstnarar etterpå.

Internasjonal trend

Sandborg fortel at dei i Sverige har ei liknande utdanning med utgangspunkt i kunstnarisk verksemd.

– Der er utdanninga godkjend som doktorgrad og heiter Konstnärlig doktorexamen. I Sverige bruker dei omgrepet «konstnärlig forskning». Så vi jobbar ikkje aleine. Dette ligg i tida, seier han.

Malterud seier det er fleire land som i dag tar etter den norske modellen.

– Før vi starta opp, hadde vi sett eksempel på, særleg i Storbritannia, at kunstnariske prosjekt innanfor vitskaplege doktorgradsrammer ikkje førte til gode resultat korkje på kunstnariske eller vitskaplege premiss. Modellen som er vald i Noreg, set kunsten i sentrum. Sverige har henta inspirasjon frå det norske programmet, og i Nederland og Belgia er det tilsvarande innretningar. Så vi er ikkje aleine om denne utviklinga.

Blir ikkje vitskapleg

I Bergen fekk dei nyleg brev frå Kunnskapsdepartementet (KD), der det heiter at KD godkjenner den faglege vurderinga til Nokut. Men departementet vil likevel ikkje akkreditere KHiB som vitskapleg høgskole no. Regjeringa ønskjer å fryse strukturen i høgare utdanning fram til strukturmeldinga blir lagd fram i 2015.

– Ja, du kan tru vi har lese dette brevet mange gonger, seier Malterud.

– Dette må vere første gongen at dei uavhengige akkrediteringsprosessane til Nokut ikkje blir følgt opp frå departementet med det avgjerande vedtaket.

Nokut-direktør Terje Mørland er einig:

– Det er første gongen KD har gjort dette. Men det står klart i regelverket at departementet har denne retten. For at ein institusjon skal kunne søkje KD om å endre status, må Nokut først gje ei fagleg akkreditering. Deretter kan departementet gjere ei samla vurdering utanfor det faglege, seier Mørland.

– *Kvifor trur du at kunsthøgskolane vil bli vitskaplege?*

– Det vi veit, er at alle institusjonar, anten dei er ordinære universitet og høgskolar eller kunsthøgskolar, er veldig opptatt av hierarkiet som er etablert. Det handlar rett og slett om å få anerkjent det kunstfaglege arbeidet dei gjer på eit høgare nivå.

Ved KHiB er statusen som vitskapleg høgskole sett på vent, og Malterud meiner det er ein pussig situasjon å komme i:

– Når Nokut har godkjent oss, kunne vel KD ha sagt at det er greitt inntil vidare, men at det kan bli ei kortvarig glede! ■

Kva skal du med stipendiatprogrammet?

IVAR GRYDELAND Stipendiat, Norges musikkhøgskole

– Hovudmotivasjonen min er å utvide mine egne arbeidsmetodar

som utøvande musikal. Programmet gjev rom for mykje prøving og feiling, og her får eg utvikla nye måtar å lage musikk på.

FRANZ PETTER SCHMIDT Stipendiat ved Kunstfag, Kunsthøgskolen i Oslo

– Det viktige for meg som kunsthandverkar er at eg

får fordjupe meg i fagfeltet mitt, som er tekstil- og industrihistorie. Programmet er ikkje eit springbrett til academia på same vis som ein vanleg ph.d. er det.

FREDRIK RYSJEDAL Stipendiat ved avdeling for design, Kunst- og design- høgskolen i Bergen

– Intensjonen min med

programmet har vore å auke kunnskapen om digitale teikneseriar. Eg trur ikkje det ventar ein ny jobb, men eg har fått lov å spesialisere meg og kan tilføre fagfeltet noko nytt.

Stipendiatprogrammet

- nasjonalt program oppretta i 2003
- del av Program for kunstnerisk utviklingsarbeid
- eit tverrfagleg program som inkluderer musikk, film, scenekunst, design og visuell kunst
- finansiert av Kunnskapsdepartementet
- har tatt opp ca. 100 stipendiatar i perioden
- stipendiatar blir tilsette i tre år, og får eige atelier
- gjev ingen grad, men førstekompetanse ved tilsetjing

SVERIGE

SVEKKEDE RETTIGHETER

En ny kollektivavtale for håndtering av oppsigelse blant statsansatte gjør det vanskeligere å rekruttere til forskningen, mener Sveriges universitetslärarförbund (SULF). Den nye avtalen innebærer at midlertidig ansatte får begrenset sin økonomiske støtte dersom de blir oppsagt på grunn av manglende arbeidsoppgaver. Tidligere måtte en statsansatt være ansatt i tre år for å få fulle rettigheter. Nå må man ha jobbet seks år ved samme arbeidsplass. Perioden man har vært doktorgradsstudent regnes heller ikke med, skriver Universitetsläraren.

STORBRITANNIA

Universitetenes våpenkappløp

■ Fire av fem økonomidirektører ved britiske universiteter sier at de planlegger omfattende investeringer i nye fasiliteter det neste året. I undersøkelsen, som er gjennomført av Deloitte, svarer halvdelen av økonomidirektørene at de også vil låne penger for å finansiere byggeprosjekter. Prosjektene gjelder alt fra investeringer i nye laboratorier og biblioteker til å bygge opp helt nye campuser. Investeringsiveren reflekterer et økende «våpenkappløp» mellom britiske universiteter for å tiltrekke seg studenter, skriver Financial Times.

FOTO: FLICKR/CC

AFRIKA

Vil konkurrere med Harvard

■ Et nettverk av 25 afrikanske universiteter er i ferd med å opprette det som skal bli et afrikansk eliteuniversitet, skriver den sørafrikanske avisen Business Day. Det pan-afrikanske universitetet er ment å være et alternativ til internasjonale toppuniversiteter som Harvard (bildet) og Yale. Ifølge avisen er det i dag lettere for en afrikansk toppstudent å få stipend ved amerikanske universiteter enn ved et universitet på sitt hjemmekontinent. Den første campusen skal åpne på Mauritius i 2015.

VERDEN

Åpen tilgang med åpen redigering

■ Åpen tilgang-tidsskriftet eLife har lansert en ny form for artikkel som tillater forfatterne å rapportere inn signifikante endringer i deres opprinnelige forskning, skriver Times Higher Education. Endringsmuligheten skal gjøre det mulig å oppdatere forskningen uten å måtte skrive helt nye artikler. Oppdateringene skal generelt kunne strekke seg til 1500 ord og vil bli vurdert av de samme fagfellene som vurderte den opprinnelige artikkelen. eLife vurderer også å åpne opp for oppdateringer av andre enn de opprinnelige forfatterne.

FOTO: FLICKR/CC

Strammere ideologisk kontroll

■ Tre fremtredende kinesiske universiteter har uttalt at de vil stramme inn den ideologiske kontrollen over studenter og ansatte, rapporterer Channel News. Erklæringen fra Peking universitet i Beijing, Fudan universitet i Shanghai og Sun Yat-sen universitet i Guangzhou settes i sammenheng med en større innstramming av ytringsfriheten i landet. Fudan universitet sier at universitetene bør styrke undervisningen i partiets historie og gi studentene en «dyp forståelse for hvorfor Vestens utviklingsretning er upassende for Kina».

Mister internasjonale studenter

■ Da Sveits' befolkning i februar stemte for å begrense innvandringen fra EU, iverksatte de samtidig sanksjoner som påvirker universitets- og forskningsmiljøene. EU svarte med å ekskludere Sveits fra både studentutvekslingsprogrammet Erasmus og forskningsprogrammet Horizon 2020. Programmene forutsetter fri bevegelse av personer innenfor EU og samarbeidslandene. Nå merker sveitsiske universiteter konsekvensene ved at antallet internasjonale studenter har sunket med en tredjedel, melder sveitsisk kringkasting SBC.

Erasmus og forskningsprogrammet Horizon 2020. Programmene forutsetter fri bevegelse av personer innenfor EU og samarbeidslandene. Nå merker sveitsiske universiteter konsekvensene ved at antallet internasjonale studenter har sunket med en tredjedel, melder sveitsisk kringkasting SBC.

25%

Satser høyere

■ Om Kenya skal nå sine nasjonale mål, må flere studenter ta mastergrad og forskerutdanning. Det sier utdanningsminister Jacob Kamenyi, ifølge avisen The Standard. Regjeringens målsetting er at 25 prosent av studentene skal ta utdanning på mastergradsnivå, og at minst 1000 studenter skal gjennomføre en doktorgrad innen 2030. Utdanningsministeren legger mye av ansvaret på universitetene. Han krever at institusjonene går gjennom studieporteføljen hvert femte år og justerer tilbudet etter samfunnets behov.

Dømt for uredelighet igjen

■ Uredelighetsetterforskningen mot professor ved Rigshospitalet og Københavns universitet, Bente Klarlund Pedersen, har nådd en ny konklusjon. Pedersen klaget på en rekke feil i anklagene mot henne, men i en gjenopptakelse av saken har Udvalgte vedrørende Videnskabelig Uredelighed (UVVU) på ny konkludert at hun har vært uredelig. UVVU har likevel gått med på noen av innvendingene og mener uredelighet kun har funnet sted i fire artikler, mot tidligere seks. UVVU uttaler at Pedersen har unnlatt å opplyse at samme biopsier var benyttet flere ganger.

Unge tar mindre utdanning enn sine foreldre. Det bekymrer OECD.

FOTO: HUNG NGO

MINDRE UTDANNINGSMOBILITET

Den industrialiserte delen av verden viser tegn på mindre sosial mobilitet gjennom utdanning, viser en ny OECD-rapport. Andelen mennesker med lavere utdanningsnivå enn sine foreldre er i ferd med å øke. Det skjer selv om lønnsomheten ved å ha høyere utdanning i OECD-landene er større enn noensinne, skriver University World News. Andelen personer med lavere utdanningsnivå enn sine foreldre er ni prosent blant 55–64-åringer, tolv prosent blant 35–44-åringer og 16 prosent blant 25–34-åringer.

Espen Stueland etterlyser et mer engasjert forhold mellom litteratur og vitenskap.

FAKTA OG FIKSJON

ESPEN STUELAND | Poet, essayist og kritiker
i samtale med Bår Stenvik. Foto: Erik Norrud

Mange ble overrasket da poeten Espen Stueland¹ i 2009 kom ut med en 777-siders murstein om disseksjonen og kroppens kulturhistorie, kalt *Gjennom kjøttet*. Boka ble blant annet anmeldt i Tidsskrift for Den norske legeforening, der anmelderen både lot seg imponere og forundre over hva dette mangfoldige verket var, før han endte med å beskrive det som «rett og slett et imponerende stykke tverrfaglig eksperiment.»² I tiden som fulgte, kom flere tekster som bekreftet poetens vitenskapelige vending. I et essay i Klassekampen etterlyste han at de siste utviklinger innen biologi og genteknologi burde få mer oppmerksomhet i litteraturen, og at «det biopolitiske måtte omformes til en biopoetikk».

I 2013 utkom essaysamlingen *Falsk tilståelse og andre essays*, hvor han blant annet gir uttrykk for at essayet bør stilles mer til ansvar overfor historiske og materielle fakta, og gi slipp på enkelte av sine litterære privilegier. I samlingens forord distanserer han seg også fra essayistens posisjon som tilbaketrukket betrakter, noe som harmonerer med hans eget engasjement i Forfatternes klimaaksjon §112.³ Alt dette har gitt Stueland ry som vitenskapsentusiast i litterære sirkler, og da Forskerforum møtte ham i Oslo i september, var han i byen i anledning Oslo poesifestival – for å holde et foredrag om poesi og vitenskap.

– Hvordan har denne vendingen mot det vitenskapelige utspilt seg?

– For meg er 1998 et veiskille. Jeg hadde gitt ut to diktsamlinger og noen gjendiktninger, og var med på å lage et nummer av litteraturtidsskriftet *Vagant* om bekjennelser. Jeg ville skrive om Birgitte Tengs-saken og hvordan den hadde blitt behandlet i media. Den tradisjonelle forfatterimpulsen er å lage fiksjon av det. Men i denne saken var det for mye fiksjon allerede. Da jeg skrev, satt fetteren i fengsel. Han ble felt av en

– Jeg vil vise fram den rike kulturhistorien, ikke bare lage nok en «good story».

1 Espen Stueland debuterte i 1992 med diktsamlingen *Sakte dans ut av brennende hus*, og har siden gitt ut en rekke poesi- og essaysamlinger, en roman og flere gjendiktninger. Han er fast litteraturkritiker i Klassekampen, er blitt kåret til Årets litteraturkritiker og har mottatt Haldis Moren Vesaas-prisen.

2 Det faglige innholdet i *Gjennom kjøttet* fikk sitt offisielle godkjentstempel da Stueland disputerte for dr.philos.-graden ved Universitetet i Bergen med boka som avhandling. Opponenten var patolog Ole Didrik Lærum og litteraturviter Frederik Tygstrup fra Universitetet i København.

3 Et miljønettverk for norske forfattere opprettet i 2013, med Grunnlovens «miljøparagraf» som rettesnor, og uttalt mål om å «motarbeide de menneskeskapte klimaendringene ved å rette kritisk søkelys mot olje- og gassindustriens makt over norsk samfunns- og kulturliv».

«tilståelse» som avhørsteknikken hadde manipulert fram. Etterforskerne hadde lurt den siktede til å lage et manus om hvordan drapet kunne ha vært begått – helt hypotetisk. I sin prosedyre i tingretten uttalte førstestatsadvokat Harald Grønlien ved flere anledninger at «dette må være selvopplevd». Psykiateren som var oppnevnt som sakkyndig, Ulf Åsgård, gikk god for denne utlegningen. Det trigga meg veldig, for «tilståelsen» er virkelig ekstremt lite troverdig. Overalt i den dukker det opp en type rasjonalisering som gjør ghostwriteren, den rettsoppnevnte sakkyndige psykiateren Berthold Grünfeld, synlig. Det litterært troverdige er lett å se for en med kompetanse som litterat og litteraturkritiker, som meg.

– I fjorårets essaysamling reviderer og omskriver du essayene dine i lys av nye fakta og forskning i stedet for bare å trykke dem uendret. Er det i seg selv et forsøk på å nærme seg en vitenskapelig arbeidsmåte?

– Jeg har i alle fall vært veldig opptatt av vitenskapsfilosofi de siste ti-femten årene, og det er spennende å bringe ideene om vitenskapelighet inn i litteraturen. Jeg merker at en del litterater blir veldig provosert av forsøkene mine på å fusjonere disse områdene. Noen tror jeg er blitt veldig streng på det, at fornuften står i høysetet. En slik dikotomi, følelser eller fornuft, blir for kantete. Den hører hjemme i polemikkens verden. Den samme slitne dikotomien råder i debatten om nevrologi og nevrofysiologi som noen kritikere har utløst etter å ha lest romaner som anvender slik medisinske. Noen mener at de forfatterne som vil gjøre det, ødelegger romanen.

– Fordi det blir deterministisk? Slik Marco Roth, redaktør i tidsskriftet *N+1*, i essayet «Rise of the Neuro-novel» kritiserte blant annet forfatteren Ian McEwan for å gjøre?

– Ja. Problemet er at Roth i liten grad begrunner og underbygger sitt utspill. Litterater liker vel å tro at de er opptatt av å lese godt, etterprøve sine egne påstander og resonnementer. Han gjør det ikke. McEwans roman *Saturday* er ikke deterministisk, slik Roth hevder. Mennesket blir ikke redusert til sin diagnose, til en idé forfatteren kler opp i kjøtt og blod. Tvert om er det mye i boken som peker mot livet som mysterium. Romanen klarer å få fram det gode, gamle eksistensielle gyset. En reduksjonistisk lesning av *Saturday* ser bort fra alt dette.

– Finnes det en generell frykt for at man «fanger» fenomenene og fratar dem magien straks man benevner dem med vitenskapelige navn?

– Den frykten finnes. Men ta Michel de Montaigne, for eksempel. Han benytter i aller høyeste grad medisinske forståelsesmåter for å forstå seg selv i *Essays*. Det gjennomsyrrer hans tenkemåte, hvordan han tenker om mennesket. Mangler han forståelse av livets grunnleggende forunderlighet av den grunn? En Marco Roth på Montaignes tid ville hevdet at «det vil ødelegge litteraturen fullstendig, hvis man som Hr. Montaigne skal beskrive mennesket i lys av legevitenskapen».

4 Roths essay ble publisert i det amerikanske litteraturtidsskriftet *N+1* i 2009, og har siden vært hyppig sitert også her til lands i debatten om en «hjerneforsknings-trend» i moderne romaner.

– De kanoniske eksemplene på litterært anvendt samtidsvitenskap er *Frankenstein* og *Brave New World*. Men hvor er vi i dag?

– Den rettsmedisinske krimsjangeren har gjort noe interessant ved å bruke kroppen til å lage plot, på en annen måte enn gamle krimplot. På den ene siden er det en vitenskapeliggjøring av hvordan man forholder seg til kroppen. Men for at plotet skal gå opp, må de samtidig visualisere hva som skjedde: Bildet blir diffust, og flashbacken lar oss skjønne at nå ser rettsmedisineren det for seg, som et slags sjamanistisk syn. Kollisjonen mellom det høyvitenskapelige og hva forskeren tror, peker mot noe utilstrekkelig i måten å komponere fortellingen på.

– Det kan virke som om ny teknologi og vitenskap blir mest entusiastisk omfavnet av tradisjonelle plotdrevne sjangre, som sci-fi, thrillere og apokalyptiske blockbustere, altså av lavstatusformene heller enn den seriøse litteraturen?

– Kanskje det er en tyngre motstand mot vitenskapen i den tunge estetikken, og kanskje lettbeinte sjangre har større evner til å ta opp i seg ny vitenskap og teknologi, fordi det er mindre truende for det estetiske smaksparadigmet? Vitenskapen bringer innsikter som kan få verdensbildet til å gynge, derfor søker man å nærme seg den med sjangre som ikke selv røkter ved vedtatte sannheter? Poesien er en sjanger med et indre gyroskop som nuller ut gyngningene, uten å få dem til å forsvinne. Den gynger med. Et nytt og for meg svært positivt bekjentskap er den kanadiske poeten Adam Dickinson, som er opptatt av den kjemiske cocktailen vi alle har i våre kropp. Ellers leste jeg akkurat et mer enn tusen sider langt dikt skrevet av Gillian K. Ferguson. Hun har latt seg inspirere av The Human Genome Project, det enorme forskningsprosjektet som først kartla det menneskelige genmaterialet. Selv om jeg mener det ikke er helt vellykket, viser hun at poesien er en sjanger på høyde med sin tid.

– Du har sagt at du på et tidspunkt i arbeidet med *Gjennom kjøttet måtte gi slipp på de litterære triksene dine*?

– Når du ser på disseksjonshistorien, er den full av gode historier. Jeg kunne ha skrevet en historisk roman⁵ om Rembrandts maleri *Dr. Tulps anatomileksjon*, men det var ikke det jeg ville. Jeg synes litteraturen kommer til kort. Et plot utelukker så mye av det potensielle materialet, og bryter man med plotbasert fortelling, vil estetikere raskt være på plass for å si at *dette er for nedlesset med vitenskap, dette er en ubrukelig roman*. Langt viktigere var fascinasjonen for medisinhistorien. Jeg har voldsom glede av å lese William Harveys bok om hjertet, et medisinsk verk fra midten av 1600-tallet. Boken min springer ut av leseglede. Jeg vil vise fram den rike kulturhistorien, ikke bare lage nok en «good story».

– Men er det litteraturens rolle å formidle vitenskapen? Eller skal den konkurrere med etikerne om å problematisere vitenskapens følger? Eventuelt gå vitenskapsteoretikerne i nærings og kritisere kunnskapens grunnlag?

– Jeg er nok litt enig i kritikken av forfatteres intervensjoner, tanken at bare fordi man er god med språket, kan man regnes som en som bør uttale seg om hva det skulle være. Vil man unngå å virke pompøs, må man i alle fall starte med å tilegne seg kunnskap først. Men det er klart at flere bør delta i arbeidet med å tenke rundt vitenskapen og dens etiske følger. Det handler om vår felles framtid. Hvilken tyngde litterære forsøk på å innvirke i aktuelle debatter skal tillegges, eller bli tillagt, er en prinsipielt uløselig problemstilling. Litteraturen kan bidra med tvil, undersøkning og fantasering rundt mulige konsekvenser. Den kan, i beste fall, bidra med litt andre spørsmål enn de forskningen arbeider med.

– Men man havner fort i en rolle som luditt?

– Ja, men det er i noen sammenhenger et honnørord. Det er å anerkjenne bærekraftverdiene. C.P. Snow beskrev de sterke motsetningene mellom naturvitenskapen og humanister i 1950-årene. Posisjonene er stadig fastlåste. Men forskningsjournalisten Jonah Lehrer sier noe interessant om det han kaller «den tredje posisjonen». Han mener at

5 En passant nevner Stueland at *Trainspotting*-forfatter Irvine Welsh har skrevet et filmmanus om de kjente gravrøverne Burke og Hare, som tidlig på 1800-tallet tjente penger på å grave opp lik og tilfredsstille etterspørselen fra Edinburghs anatomiskoler.

denne tredje typen kultur kan være en feiring av pluralismen, hvor man bruker innsiktene fra flere felt for å belyse mennesket fra så mange vinkler som mulig.

– Opplever du at flere i det litterære feltet har fått en nyvunnen interesse for vitenskap i løpet av de siste tiårene?

– Jeg er enig i at hvis man sammenlikner etterkrigsdiktning med poesi fra vår tid, er det en enorm utvidelse. Vi ser at poesiens autonomi, den klassiske modernismen, er et forlatt stadium. Andre diskurser enn de rent litterære virkemidlene, som plot, personutvikling, metaforikk, benyttes i en helt annen utstrekning, og det åpner for det vitenskapelige, man omfavner det encyklopediske. Humanister er ikke lenger like krakilske overfor det man kaller positivismen, og vitenskapsfilosofien har gitt oss en forståelse av kunnskap som skaper mer nysgjerrighet. Men nyhetsverdien i alt dette er relativ. Britiske litteraturforskere har vist at hver gang det utvikles nye vitenskapelige modeller eller forståelsesmåter, har poeter vært raske til å anvende dem som råmateriale. Under den britiske imperialismen var kartografi en viktig geskjeft, eller sjanger, og dette avfødte store mengder reisemetaforikk, type «hvite flekker på kartet». Etter utviklingen av visuelle verktøy, som fikk store konsekvensene for astronomi, ble den nye teknologien en referanseramme også i litteraturen.

– Hva er tilsvarende i dag?

– En poet som Bjørn Aamodt har skrevet bøker med mange referanser til moderne kvantemekanikk, og en hel diktsamling om det periodiske

– Litteraturen bør ikke skrives for å imponere vitenskapen, sier Stueland. – Den må følge sine egne veier, ellers blir det utenpåklistret.

– Humanister er ikke lenger like krakilske overfor positivismen.

system, *Atom*. Torill Wardenær har utgitt boken *Mens Higgsbosonet gnager*, Terje Dragseth bruker kvantemekanikk i *Bella Blu*, Jon Ståle Ritland, som er medisiner av profesjon, har benyttet sine medisinske kunnskaper i flere diktsamlinger. I dag er det helt stuerent å ville bruke vitenskap i diktningen.

– Tror du klimakrisen har beredt grunnen for et mer forsonlig⁶ litterært blikk på forskere?

– Jeg vet at det opptok og berørte mange skjønnlitterære forfattere at noen fortalte at klimaforskere nærmest sensurerer seg selv når de går til pressen med sine innsikter. Det var en sak om det i Morgenbladet vinteren 2013: Forskerne vet at de må gå mange runder med svært aggressive

⁶ I sitt innlegg på poesifestivalen i september beskrev Stueland en lang litterær tradisjon for å gjøre narr av vitenskapsmenn som er blinde for kontrasten mellom vyer og selvilde og sine egne smålige motiver – fra Molière til McEwan.

klimafornektende, og ikke alle forskere orker det kjøret. Så svaret er ja. At forfattere stiller seg åpne for å motta inntrykk for klimaforskningen, vil helt klart medføre mer velvilje, nysgjerrighet, ettertenksomhet. FNs klimarapporter er fulle av potensielle, litterære plot! Men litteraturen er jo ikke evidensbasert, den undersöker rasjonalitet og rasjonalitetens grenser, så selv om *forskningen* vil tjene som råmateriale, er det ikke sikkert at *forskerne* kommer bedre ut av det.

– Du har vært i dispuTT med kritiker Preben Jordal, som mener den økologiske litteraturen offerer kvaliteten for saken?

– Han er en litterær avantgardist som alltid etterlyser mer avantgarde. Jeg mener han bommer når han i tillegg vil ha en litteratur som er økologisk oppdatert. Det gjenstår å vise at avantgarden bryr seg om klimaproblematikken.

– Er det ikke et problem med økologisk litteratur at man nærmer seg klisjeer rett og slett fordi oljeselskapet Exxon i miljøsammenheng faktisk er en stor skurk?

– Åpenbart. Men jeg synes ikke det er et godt alternativ å tenke at *da gidder jeg ikke prøve i det hele tatt*. Som poet må man jo alltid, uansett, ha et bevisst forhold til klisjeer.

– Nå er du her i anledning poesifestivalen, men det er en stund siden du kom ut med poesi selv?

– Ja ... jeg skal ut med en essaysamling nå om et par måneder, og så er neste utgivelse etter planen poesi. Jeg har begynt å skrive en del.

– Hva handler den poesien om, da?

– Den som lever, får se. ■

Sans for tang og tare

Glinsande og brune flokar i fjøra går i eitt til vanleg. Tilset ein algeforskar, og vekstane frå havet trer fram som ei variert overflod av mat.

TEKST: KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

FOTO: PIERRICK STÉVANT og KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

Rundt 500 ulike artar tang og tare veks langs Norskekysten. Ingen er giftige, men ikkje alle har smak som eignar seg til mat.

FOTO: KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

PROSJEKT:

Å skildre kva slags potensial tang og tare har som mat i ein nordisk samanheng.

FORSKARAR:

Pierrick Stévant, Wenche Emblem Larssen og Annelise Chapman ved Møreforskning i Ålesund.

METODE:

Matlaging, smakspanel, forbrukarundersøking, intervju og litteratursøk.

UUNNVERLEGE VERKTØY:

Støvlar, smakslaukar, kokeplater, statistiske verktøy, vitskaplege publikasjonar, kokebøker og flybillett.

– Tang og tare smakar betre tørka. Den ferske konsistensen er ikkje like bra, seier Pierrick Stévant. Her med fingertare.

Starten er ei mild, lita bære med sjøsprøyt, doggfriskt gras og nøter. Så kjem ein brottsjø av salt og kraft dun-drande. Slår mot tunga lik brenningane mot fjøresteinane ein ruskete haustdag. Ganen sitt første møte med tørka og mogna søl, ein bladforma raudalge, er overraskande oppslukande og eksplosivt. Dønningane legg seg ikkje med det første.

Smaksprøva kjem frå eit skap på kontoret til marinbiolog og forskar Pierrick Stévant ved Møreforskning i Norsk maritimt kompetansesenter. Han har sjølv sankt sølet iført våtdrakt og snorkel, og deretter tørka og mogna det heime.

– Spørsmålet er korleis vi kan få tang og tare inn igjen i kosten, seier han.

Fire artar

Kyst-Noreg har tradisjon for å bruke tang og tare både i matlaging, som råstoff og i fôr. Vikingane tok med seg søl på lange sjøreiser for å unngå skjorbuk. Det er ein vekst med mykje vitamin og mineral, og høgt innhald av protein. Tørka kan han halde seg i lang tid.

Stévant tek også fram tørka butare, fingertare og sukkertare. Dei fire artane står i sentrum i forskingsprosjektet. Venene hans har allereie fått dei servert. Han har invitert til algeterte med tomat og søl, innbakt kveite i sukkertareblad og sushi med hakka søl.

Medan sølet biologisk sett er karakterisert som raudalge, er dei tre andre brunalgar. Saman med grønalgarne blir dei kalla makroalgar, eller stor-algar. Butare og fingertare krev varmebehandling for å bli mjuk, og smaken er meir grønnsak enn det litt kjøttaktige sølet. Sukkertaren er på si side meir søt og sprø, og kan passe i dessert.

– Kjenner du skilnad på dei som er skylde i saltvatn, og dei som er skylde i ferskvatn? spør marinbiologen.

Kokkelering på Klippfiskakademiet

Kvart år blir det hausta rundt 180 000 tonn stortare i Noreg til framstilling av fortjukkingsmiddelet alginat (E400-E405), brukt i alt frå øl til tannkrem og majones. Stor-algarne kjem tilbake på andre felt også. Produksjon av råstoff til fôr eller bioenergi blir nok meir omfattande enn matproduksjonen. Møre-forskarane valde matlaging og smak fordi dei ønskte å setje tang og tare på dagsordenen med noko konkret og spanande for folk flest.

For å kome fram til rettar som har ein sjanse til å feste seg på nordiske menyar, samarbeider dei med Klippfiskakademiet ved akvariet i Atlanterhavsparken. Kokkane her steller i stand både undervisning og arrangement, og fokuserer på særegne råvarer frå fylket.

I juni var det kokkeverkstad i tre dagar. Forskarane hadde først gjort ein assosiasjonstest med tilsette ved dei to institusjonane, og samla spontane ord og uttrykk for smak, konsistens og lukt. Kokkane fekk vurdere både tørre og dampar algar ved hjelp av karakteristikkar som gjekk igjen i assosiasjonstesten.

– Dei blei kjende med produkta, og fekk eit godt utgangspunkt for å skape nye rettar, seier Stévant.

Maten blei testa av eit smakspanel. Den klare favoritten var sjokoladeis med sukkertare. Klippfiskbuljong med butare og torsk med

sukkertare og søl kom på gode andre- og tredje-plassar. Algepizza var også populært.

Pepar og papp

Stévant har fått på seg støvlane og vassar i fjøra ved Tueneset, rett ved Atlanterhavsparken. Her er det ei lita sandstrand mellom berga som stikk ut i havet. Det er stor variasjon blant dei brune, raude og grøne vekstane som duvar i vatn og kviler på stein her.

– Denne kallar vi pepartang, seier ekspert, og peikar på nokre låge, raudbrune vekstar på berget. Dei veks nesten litt som eit moseteppa. Vi puttar kvar vår kvast i munnen. Smaken av salt sjø må fort vike for ein sterk og peparliknande kryddersmak. Sølet bur på andre artar, og trivst ikkje så høgt oppe i fjøresteinane. Stévant leitar etter det langs heile berget, men fjøra er ikkje så låg denne dagen. Ytst på berget finn han det – eit fint, raudrosa knippe av flate blad. Så flott at det hadde passa i blomsterbedet om det kunne klare seg på land. Då hadde vi kanskje ikkje nølt med smakinga heller.

Forsterkar dei andre smakane

Kokkane ved Klippfiskakademiet blei først overraska over den kraftige smaken på stor-algarne.

– Difor var dei litt smålåtne med mengdene då dei starta matlaginga. Etter kvart tilsette dei

«Den klare favoritten var sjokoladeis med sukkertare.»

Tørka butare smakar meir grønsak enn det kjøtaktige sølet.

Tørka sukkertare kan passe i dessert.

Tørka söl rett i munnen blir litt av ei smaksbombe.

Tørka fingertare – eit importert kommersielt produkt frå butikken «Fremtidens mat».

meir og meir, fortel Wenche Emblem Larssen, ekspert på sensorikk – alt vi brukar sansane til.

Tang og tare framhevar nemleg dei andre smakane i gryta. Då kan sjølve tang- og taresmaken drukne.

– Det kan vere vanskeleg å skjønne at ei suppe har algar blant ingrediensane, men den same suppa utan algar vil vere mykje mindre fyldig, forklarar Larssen.

Av dei fire artane i prosjektet har spesielt søl mykje umami. Dette er den femte smaken ved sida av surt, salt, søtt og bittert, og blir ofte skildra som kjøttaktig. Umami gir den smaksforsterkande effekten som er årsaka til at tang og tare også blir utforska som erstatning for salt. Vekstane har rett nok ganske høgt saltinnhald, men dette saltet er sunnare enn natrium-klor-varianten.

Taremajones

Stévant vil gjerne ha fram sjølve algesmaken også. Til kollega Larssen fortel han engasjert om ein taremajones han fekk til laks dagen før, på Norsk Sjømatsenter i Bergen.

– Taren var kokt i oljen som blei brukt i majonesen. På tallerken var det også steikt fjørehinne og havsalat. Det var nesten som chips. Kjempegodt og inspirerande!

Havsalat høyrer til grønalgane. Fjørehinne er ein raudalge, og fleire artar blir dyrka i stor skala til mat i Asia. Begge høyrer heime i norsk natur. I Japan heiter den tørka varianten av fjørehinne nori – tynne flak som ofte blir brukte saman med ris og sushi. Du kan finne dei i norske butikkar.

– Japanarane brukar ein avansert prosess med både tørking, lett steiking og pressing, forklarar Stévant.

Nordvest-Frankrike har også ein sterkare tradisjon for å bruke tang og tare i maten. Forskarane i Ålesund henta mykje informasjon og inspirasjon frå ein studietur til Bretagne, heimtraktene til Stévant. Dei snakka med ulike næringsaktørar – frå kokkar og matprodusentar til algedyrkarar, forskarar og akvarietilsette.

Neste trinn er å velje ut éin matrett å servere til eit større smakspanel. Det noverande arbeidet banar veg for eit større prosjekt som skal ta for seg heile verdikjeda – frå ressursar og produksjon til marknadsføring og sal. Forskarane trur tida er mogen, og fordelane er mange. Helseeffektane av å ete tang og tare er dokumenterte. Eigenskapar ved algane kan verke mot både bakteriar, virus og kreft. Dessutan er det kortreist mat, noko som er i vinden.

Sanking og dyrking

Sankinga langs kysten skjer i dag med taretrål, men det er ingenting i vegen for litt privat fjøresanking. Før han henta tang og tare til eige kjøkken, sjekka Stévant avløpskartet for kommunen.

– Algane kan ta inn tungmetall og andre miljøgifter. Bakteriar kan også vere eit problem, fortel han.

Sesongen for sanking er på våren og på seinsommaren. Midt på sommaren er vekstane ganske tilgrodde av ørsmå mosdyr. Skyljing og

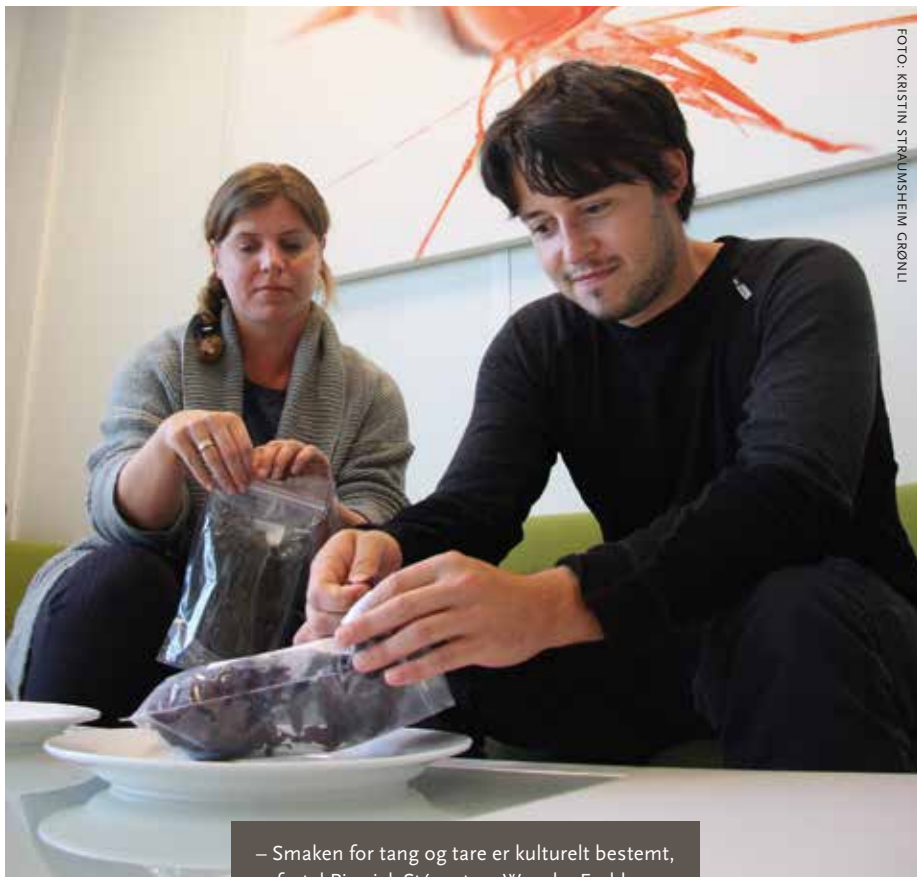

FOTO: KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

– Smaken for tang og tare er kulturelt bestemt, fortel Pierrick Stévant og Wenche Emblem Larssen over ein pose med søl frå Island.

FOTO: PIERRICK STÉVANT / MØREFORSKING

Fiskekaker med fingertare og sukkertare kan kanskje gi det nordiske særpreget som forskarane er ute etter.

tørking bør skje med ein gong. Mogninga kan skje i ein lufttett boks i eit mørkt rom.

Sjølv om det blir sankta ein del, er det så langt lite dyrking av tang og tare i Noreg. Algea på Nordmøre var den første bedrifta til å få konsesjon for å dyrke makroalgar i 2013. Sidan har også Hortimare i Solund fått konsesjon, og fleire kommersielle satsingar er i gang. Aktørane siktast seg inn mot ulike bruksområde – som

mat, fôr, biodrivstoff og gjødsel. Dei har likevel ein del å lære før dyrking av tang og tare kan ta av som næring.

Dyrkingsforsøk med algar skal også skje i laboratoriet til Møreforskning ved Atlanterhavsparken, og forskarane vil etablere eit pilot-dyrkingsanlegg for regionen knytt til andre prosjekt. Dei samarbeider i tillegg med personalet ved Atlanterhavsparken om å lage ei algeutstilling. ■

20 nøtter

FREDRIKSTAD

- a) Kva for utdanningsinstitusjon som dei første åra heldt til i Oslo, er no å finne på Litteraturhuset i Fredrikstad?
- b) Kva blir det historiske sentrum i byen, aust for Glomma, kalla?
- c) Inger, Hilde og Klaus er nokre av fornamna i ein Fredrikstad-familie som har vore viktig i norsk litteratur dei siste tre generasjonane. Kva er etternamnet?

- d) Kva for Fredrikstad-jente vart etter kvart den første partileiaren for SV, og var seinare kjend for å popularisere omgrepet hersketeknikkar?
- e) Kven blir framleis hugsa for målet han skåra frå 35 meter i cupfinalen i fotball i 1984, som Fredrikstad Fotballklubb likevel måtte ha omkamp for å vinne?

KARNEVAL

- a) Kva for kristen høgtid – som følgjer like etterpå – er karnevalet knytt til?

- b) Kva blir tradisjonelt rekna som den siste dagen i karnevalet?
- c) Kor går det mest kjende europeiske karnevalet av stabelen, særleg kjent for bruken av masker som t.d. den langnebbaste pestdokteren?
- d) Kva for romersk religiøs fest var forløpar for karnevalet, der blant anna slavane sat til bords og vart oppvarta av herrane sine?
- e) Nemn eit av åra det vart arrangert karneval i Oslo.

SKYER

- a) Kva kallar meteorologane skyer som **dette**?
- b) Kva er det norske namnet på bæret som på engelsk heiter cloudberry?
- c) Kva er eigentleg dei to magelanske skyene?
- d) Kva er namnet på tynne skyer i øvste delen av troposfæren, som stort sett berre består av iskrystallar?

- e) Kva for austerrisk psykoanalytiker konstruerte ein cloudbuster for å produsere skyer og regn ved å manipulere «orgonenergi»?

ASYLSØKARAR, FLYKTNINGAR OG INNVANDRARAR

- a) Kor mange prosent av befolkninga i Noreg var per 2013 innvandrarak, ifølgje Statistisk sentralbyrå (feilmargen: 1 prosentpoeng)?

- b) Kva vil det seie at ein asylsøkar har Dublin-status?
- c) Kva for folkegruppe var det som søkte seg til kyrkjene for å unngå utvisning då kyrkjeasylet oppstod i si moderne form i 1993?
- d) Kva for folkegruppe tok til å komme som flyktningar til Noreg i 1975, og i særleg stort tal i perioden 1978–1982?
- e) Kor kjem den desidert største innvandrargruppa i Noreg frå?

SVAR:

FREDRIKSTAD
a) Institutt for journalistikk (IJ)
b) Gamlebyen
c) Hagerup
d) Berit Ås
e) Per Egil Ahlsen

KARNEVAL
a) Fastetida
b) Feietysdag
c) I Venezia
d) Saturnalia
e) 1983–86

SKYER
a) Cumulus (eller haugskyer)
b) Molte
c) Galaksar (dei to nærmaste)
d) Cirrus (eller fjørskyer)
e) Wilhelm Reich

ASYLSØKARAR, FLYKTNINGAR OG INNVANDRARAR
a) Tolv prosent
b) At han eller ho alleret er registrert i eit anna europeisk land og derfor ikkje får asylsøkand den sin behandling i Noreg
c) Kosovoalbaniarar
d) Vietnamesarar
e) Polen

Sitert:

DEKADANSE OG VERDIGHET

«Minister Røe Isaksen af Guds Naade.»

Gud er allmektig, men kunnskapsministeren er heller ikke uten betydning, ifølge professor Jan Inge Sørbo i Dag og Tid.

«Den dekadente velger sine perversjoner med omhu, og det er ingenting i veien for at ekteskapet kan være en av dem.»

Morgenbladets husetiker, professor Trond Berg Eriksen, i et dekadansens tour de force.

«Jeg kommer ikke til å få noen nye venner etter dette.»

Den mindre guddommelige statssekretær Bjørn Haugstad innser sine budsjettmessige begrensninger i Aftenposten.

«Det finnes ikke god forskning som forteller hvor mange som lider av sexomni.»

Kunnskapshull må fylles, og Forskningsrådet må opprette et nytt program etter Nettavisens avsløringer om «sex i søvne».

«Damn. Veltrent ordfører i Tromsø. Måtte tvinge kona til å se vekk fra skjermen.»

Torbjørn Røe Isaksen avslører moralkonservative tendenser på Twitter. Vi får vel se om «sex i søvne»-programmet til Forskningsrådet blir noe av.

«Det er en selvfølge at teo- logisk forskning har som utgangspunkt at Gud eksisterer og at Bibelen er Guds ord.»

Men om Røe Isaksen er Guds mann på jorden, sier Espen Otto- sen ingenting om i Vårt Land.

RUNE WAAGBØ

Medlem nummer 30241152 i Forskerforbundet

STILLING: forskningssjef ved Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning (Nifes)

UTDANNING: doktorgrad i ernæringsbiologi fra Universitetet i Bergen

KARRIEREMÅL: å være en fremragende forsker og en god leder for gruppa mi

En ydmyk biolog

– Hva jobber du med akkurat nå?
– Jeg jobber med forskningsprosjekter knyttet til fiskefôr og ernæringsbehov hos den viktigste oppdrettsfisken vår, laksen, der vi undersøker hva den trenger for å bli robust og sunn.

– Hvor tenker du best?
– Når jeg sitter et sted med god utsikt. Det handler kanskje om å kunne la tankene fly...

– Hva er den viktigste fagboken i ditt akademiske liv?
– Da tror jeg at jeg velger *Tietz Textbook of Clinical Chemistry and Molecular Diagnostics*, av Burtis, Ashwood & Bruns, som har fulgt meg gjennom hele voksenlivet, i ulike versjoner.

– Hva skal til for å bli en god biolog?
– En god basisutdannelse, en god

porasjon nysgjerrighet, og ydmykhet. Det er lett å tro at vi vet mer enn vi gjør.

– Hva er tabu i ditt fag?
– Det er ikke mange tabuer, men diskusjonen rundt utvikling og skapelsen kommer jo opp i avisene innimellom. Da blir det gjerne litt rabalder før det roer seg igjen.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?
– Akkurat nå har jeg ganske god orden. Og så har jeg utsikt over Bergen havn.

– Ved hvilken institusjon i verden skulle du gjerne tilbrakt et arbeidsår?
– Jeg ville sikket høyt og valgt Harvard, hvor de har en avdeling for ernæring. Der kunne jeg hatt lyst til å grave meg ned i cellebiologi og vitaminer.

– Dersom du måtte velge deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Min store drøm var å følge min onkel som var misjonær i Taiwan, så teologi hadde vært et alternativ.

– Om du var kunnskapsminister, hvilket enkelttiltak ville du ha gjennomført?
– Jeg ville satset på en mer forutsigbar ordning for forskningsrekruttering, gjerne også inkludert postdoktorene.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?
– Jeg leser gjerne mer om ulike forskningsmiljøer og scoop som gjøres. Flere saker om forskernes rettigheter og plikter hadde også vært fint.

✦ AV SIRI LINDSTAD

PhD Comics

Uavgjort

Terningkast 5 som fagleg innføringsbok. Som fotballprosa? 3.

Oppgåva verkar umogleg, tenkjer Goksøy defensivt, på veg ut av garderoben. Spelereglane er strenge i forlagsserien. Du får 150 sider. Emnet er verdas største spel, målt i utbreiing, aktivitet, medieinteresse og økonomisk omsetjing. Det meste er skrive før, emnet for omfattande. (Han deltar i ein serie som også rommar emne som «kva er kosmos».) Den defensive haldninga har kanskje samanheng med at han entrar ein arena med nyvunnen og litt utfordrarakademisk status? Og med ustabile, emosjonelle supporterar med desto meir skråsikre meiningar, i samsvar med den underliggande tonen i fotbollsamtalen: Vi skyt ut påstandar som var det fotballar – med ditto varierende presisjon. Kanskje tenkjer han også på motstandarpublikummet med sine høgpanna sjølvbilete, og buskete eller nappa augebryn over eit diskret foraktfyllt blikk på dei dei ser på som neandertalarar på og utanfor bana.

Goksøy har gode føresetnader for jobben, mest fordi «hans hjerte står i Brann», sjølvsaagt, men også som professor i idrettshistorie. Han skriv for den nesten heilt ukunnige, på ein måte som den middels interesserte og kunnige kan verte opplyst av. Han vel ei brei innføring i historia til spelet, frå britisk landsbyfotball i middelalderen, gjennom utviklinga av spelereglane og spelets eigenart, fotballen som identitets- og konfliktskapar, til den seinkapitalistiske fasen dominert av oligarkar, medgangssupporterar og toppspelarar som er eigne føretak med titals tilsette.

Styrken til boka er presise tilslag og bevegelsen over heile feltet, skiftet mellom samlande analysar og illustrerende anekdotar. Og det kulturhistoriske blikket. I rampelyset står norsk fotballhistorie – men sett i eit internasjonalt perspektiv – som linene frå det engelske forbodet mot kvinnefotball på herrebaner i 1921 til institueringa av ein aggressiv maskulin supporterkultur som gjekk over på speed i Thatcher-tida, og som framleis langt på veg held stand i dag, også i Noreg, der fotball er den største kvinneidretten.

Merksemda mot Noreg gjer at dei teoretiske gjenombrotet i fotballen vert knytt til kjende namn som Nils Arne Eggen og Drillo, medan det litterære gjenombrotet har Michelet og Solstad sine VM-bøker som midtpunkt. Vi har fått eit breitt lesarsegment som både er fotball- og litterært kompetent, for oss

i lågare lesardivisjon er Zlatan-biografien siste høgdepunkt, medan vi ventar på Fløgstad og Nore sine kamprapportar frå Brazil-VM. Dette er nok eit segment Goksøy fryktar.

Biografien og kamprapporten fører på sitt beste saman to synsmåtar: spelaren og tilskodaren som intenst til stades, avsondra, men likevel del av eit fellesskap. Og av fotballen som kollektiv, eksistensiell illusjon om at det verkeleg står noko

på spel her, noko vi kan investere energi i og overlate til lagnaden. For amatører og tilskodaren er det leikens nederlag og sigrar som speglar av og er knytt til livets realitetar, for den profesjonelle og investoren er det leiken som karriere og kjelde til inntekt eller tap.

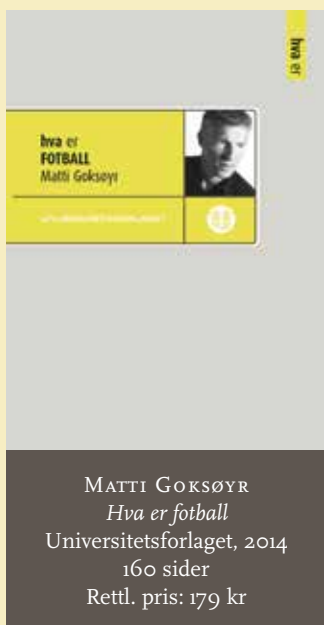
Fotballprosa på høgt nivå er den einaste måten ein med ord kan nærme seg svaret på spørsmålet Goksøy stiller: Kva er det fascinerande med fotball? Her strekkjer han ikkje til. Skulle han det, måtte boka vore del av eit audiovisuelt prosjekt, med lenkjer til dømes til kunstfilmen som følgjer Zinedine Zidane i 90 minutt. Då ville ein også portrettert fotball som ein kroppsleik med sin særegne rytme, ein kroppsleik som omfattar rørsle til dei andre i eit tredimensjonalt rom som spelaren på bakken har avgrensa oversikt

over. Oversikta aukar frå vi er del av barnesvermen på løkka, men det gjer også kvaliteten på og det uføreseielege i dei andre sine rørsler. Dei beste fotballspelarane har, ved sida av ufatteleg teknisk dugleik, ei ufatteleg evne til å omfatte rørsler til dei andre i si rørsle. Ufatteleg for oss som kan litt, vi som har vore og er med i svermen, og som anar kva det handlar om.

Fotballen følgjer mange av oss frå vogge til grav, som spelarar og tilskodarar, han er ein tråd som vev saman hendingar og møte i livet. Eit VM er ein måte å tidfeste ei anna hending på. Og fotball har sine mirakel: Marseille 23. juni 1998 og Istanbul 25. mai 2005 er symbol på at nederlag kan snuast til siger i siste omgang berre du har vilje, fart, støtte – og flaks. Goksøy entrar ikkje bana med Myggen og Gerrard sine bestemte blikk. Ikkje i denne boka. Og det har nok vore ein slitekamp. Men det var jo ikkje siste omgang, og det var jo ikkje cup. Berre ei bok i ein serie.

Resultatet er, gitt dei strenge reglane, godt. Som fagleg innføringsbok, terningkast 5. Samanlikna med dei velskrivne fotballbøkene? 3. 5–3. Uavgjort, altså. Goksøy er vår mann.

AV ODDGEIR OSLAND

Rusen og Livet

Lærebok i rusbehandling
oppmuntrer mer til pugg enn
til refleksjon

REIDAR HOLE

Forebygging og behandling av
rusproblemer. En innføring
Universitetsforlaget, 2014
192 sider

Veil. pris: kr 299

Psykolog Reidar Hole skriver i innføringsboka *Forebygging og behandling av rusproblemer* at rusbruk er noe en stor del av oss opplever som «livsberikende». Men dette livsberikende blir for noen til et personlig problem, og da er det lett å tenke at det går et skille mellom dem som mestrer, og dem som ikke gjør det. Med en påfølgende pekefinger. Dette er en holdning Hole vil til livs, ikke minst hos dem som møter rusmisbrukerne som hjelpere. I boka legger Hole vekt på at rusmisbruk er en biopsykososial lidelse, og må behandles deretter. Det betyr tverrfaglig, og fordi det hele tiden forskes på ulike sider ved rus(mis)bruk, så betyr det med oppdatert kunnskap. Det er faktisk så mange som 15–20 prosent av oss som utvikler et alkoholproblem, og to–tre prosent som utvikler et narkotikaproblem. Hva et rusproblem er, har man kartleggingsverktøy for å fastslå. Takket være all forskningen har man tall og oversikt over de ulike skadene, og konsekvensene av disse, oversikt over hvordan et rusproblem utvikles, hva som kjennetegner brukerne, og hva risikofaktorene for å utvikle et avhengighetsforhold er. Blant annet. Boka gir en bred

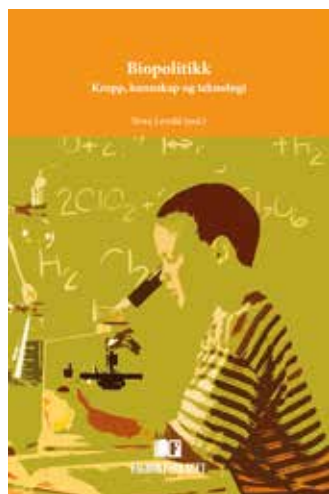
innføring. Derfor får vi også høre om politikken på feltet, om forebygging og holdningskampanjer, lover og reguleringer. Selvsagt presenteres også behandlingsopplegg. Tanken er at effektive tiltak skal bygges på kunnskap. Men nå er det jo sånn at det aldri hviler en entydighet over kunnskapen, og slik får vi at ulike teorier vil gi ulike behandlingsopplegg. Det er ikke mange drøftelser i denne boka, selv om det vises til problematikker for eksempel ved bruken av tvang og legemiddelassistert behandling (LAR). Det er i det hele tatt ikke mange gliper her. Den evidensbaserte forskningen har kartlagt og satt på skjema, og et til tider tingliggjørende eller byråkratisk språk er med på å tette til. Fordi teksten er ryddig og velskrevet, er alt dette også noe som lett kan pugges av de kommende hjelperne. Hva da med holdningene? Hvordan kommer de inn? Er det da man tilbyr behandlerne kurs i empati og selvrefleksjon, for å befri pasientene fra språket og kategoriene som man ellers fanger dem med? Til tross for alt det overbevisende og imponerende (ja, for det er mye som står klart for den som ytrer et ønske om å komme seg ut av en avhengighet), det er innimellom noe som føles galt. På den ene siden har vi et språk med tabeller og kategorier der livet blir tenkt som et system av funksjoner, og er noe som kan fastholdes (inntil ny kunnskap dukker opp). På den annen side er det jo Livet det snakkes om her. Hvordan leve det, og ikke minst, hvordan tenke det? På basis av alle faktaene eller med utgangspunkt i den usikkerhet som er vår alles grunn? Nå kan det innvendes at slike spørsmål ligger nedfelt i nyere behandlingsteori, og da tenker jeg særlig på prinsippet om brukermedvirkning. Brukermedvirkning er noe Hole taler varmt om, det at pasienten skal være et subjekt i behandlingen, at pasienten skal lyttes til. Mitt lille ubehag skyldes at en slik lyttende holdning ikke så lett kan utvikles og oppmuntres av et tingliggjørende språk, av et språk som mangler gjengangen av noe fundamentalt og dypt og usikkert, og som heller ikke har i seg noen åpninger mot det.

AV AASNE JORDHEIM

Det politiske er i mennesket

En grundig bok om det kompliserte forholdet mellom politikk, teknologi og mennesker.

NORA LEVOLD (red.)
Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi
 Fagbokforlaget, 2014
 Veil. pris: kr 300
 284 sider

For noen år siden jobbet jeg en periode i Cape Town. Jeg trodde jeg skulle komme til et rettferdig land, men tok feil. Enda apartheidstaten falt i 1994, var det som om det ennå eksisterte noen usynlige sperrer for svarte sørafrikanere, sperrer som stengte dem ute fra de samme ressursene mange hvite tok for gitt. Det forundret meg. Etter å ha lest *Biopolitikk*, som slett ikke handler om Sør-Afrika, men om ultralyd, bioteknologi, helsetjenester for gravide, familieplanlegging og reproduksjon, tror jeg likevel at jeg forstår det bedre. Hvordan kan det ha seg?

I *Biopolitikk* samler Nina Levold, professor i teknologi- og vitenskapsstudier ved NTNU, artikler fra ni empirisk baserte casestudier utført av forskere med kompetanse fra teknologi, kjønn, samfunn og pedagogikk. Et innledende kapittel avklarer at «biopolitikk» både handler om den rådende reguleringspolitikken, men også om den indre erfaringen på individnivå.

I bokas første del gjøres det analyser av den politiske behandlingen av ultralyd. De tar blant annet for seg tekster fra fagpresse, mainstream presse, stortingsdebatter,

kronikker og leserbrev. Langsamt vendes perspektivet fra det strukturelle og mot det menneskelige. Særlig er artikkelen som omhandler emosjonenes inntog i den politiske debatten om tidlig ultralyd, et merkbart vendepunkt. Slik demonstrerer antologiens dramaturgi at debatten rundt ultralyddiagnostikk ikke bare har endret innhold, men også at vektlegging har flyttet seg fra et ekspertbasert, faglig perspektiv til et mer individorientert, etisk preg. Det bekreftes videre i boka, der vi får stifte nærmere bekjentskap med ekspertene. Vi får høre om deres strategier i møte med endringene i politikken, der deres posisjon i ekspertveldet i 1970- og 80-årene ble redusert til å være mer rådgivende fra 1990-årene. De siste kapitlene er i hovedsak basert på ulike dybdeintervjuer med personer som selv har «følt biopolitikken på kroppen». Det er blant annet analyser av gravide kvinners fortellinger om deres erfaring med svangerskap og svangerskapskontroll, og analyser av dokumenter som omhandler deres situasjon. Til sist undersøkes to grupper som får særlig oppmerksomhet i den norske debatten om barn og foreldre: homofile og innvandrere.

Det er særlig i det siste kapitlet at tankene om Sør-Afrika og apartheid melder seg for min del. Her intervjuer forskeren, Guro Korsnes Kristensen, 21 kvinner og menn som har innvandret til Norge fra Iran og Irak. Analysene fra det de forteller, avdekker hvordan politikk er noe som fester seg hos dem, noe som mer eller mindre ubevisst utgjør en fast del av deres selvforståelse, ved at de ofte må svare for den forståelsen de antar andre har av dem. Nettopp slik tror jeg også mange svarte i Sør-Afrika opplever det. Selv om apartheid er over, så sitter forståelsen de har av seg selv som minderverdige og avstengt, igjen inni dem.

Det er dette perspektivet som gjør at *Biopolitikk*, til tross for et gjennomgående ganske tungt fagspråk, burde leses av langt flere enn samfunns-, teknologi- og kjønnsforskere. Også politikere og stemmeberettigede vil få en bredere forståelse av hvordan politikk også dreier seg om, og i aller høyeste grad angår, mennesket, vårt indre liv og vår selvforståelse.

AV RAGNHILD FJELLRO

NYE BØKER AV FORSKERE

KRISTIN NORSETH (RED.)
 og ELISE KLEIVANE (oversetter)
Messuskýringar. Norrøne messforklaringer i norsk oversettelse
 St. Olav forlag
 230 sider
 Veil. pris: 261

I middelalderen ble messen holdt på latin, men ble forklart for folket ved hjelp av de norrøne messforklaringene, messuskýringar. Nå er disse forklaringene for første gang tilgjengelige i moderne norsk oversettelse. Kristin Norseth er førsteamanuensis i kirke- og misjonshistorie ved Det teologiske Menighetsfakultet. Elise Kleivane er postdoktor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo.

FRODE NYENG
Noen ganger skal man lyve. En innføring i etikk
 Fagbokforlaget, 2014
 289 sider
 Veil. pris: kr 399

Moral handler ikke bare om subjektive følelser eller sosiale normer, men er forankret i allmenn refleksjon over hva det betyr å være menneske. Denne boken tar utgangspunkt i grunnspørsmålet om hvordan vi kan leve et fritt og godt liv med fornuftens hjelp, og er strukturert rundt hovedtemaene sannhet, frihet, rettferdighet, velferd og godhet. Nyeng er dosent i filosofi ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

FRED OLA BJØRNSTAD,
 EILIV OLSEN og MARIT RONG (red.)
Med sang! Perspektiver på norske skolesangbøker etter 1814
 Novus forlag, 2014
 284 sider
 Veil. pris: 295

Gjennom elleve forskningsartikler og et essay belyses den norske skolesangbokens 200-årige historie. Blant temaene finner man kjønnsroller i sangtekster, blokkfløytenes plass i skolesangbøker og retorikk i sangbøkernes forord. Artikkel-samlingens bidragsyttere er tilknyttet Høgskolen Stord/Haugesund, Høgskolen i Bergen, Høgskulen i Volda, Universitetet i Bergen, Norsk Visearkiv og Nasjonalbiblioteket/Oslo.

Flyttesjau

1. september 1961 åpnet det nye Universitetsbiblioteket i Bergen (UBB), på Haakon Shetelig's plass 7. Biblioteket var tegnet av arkitektene Kåre Kvillhaug og Jo Svare, og det kunne realiseres takket være en gave fra J. L. Mowinckels rederi til minne om skipsreder og statsminister Johan Ludwig Mowinckel (1870–1943).

På bildet ser vi studenter bære stoler fra Bergens Museums bibliotek og inn i det nye universitetsbiblioteket. UBB ble opprettet som institusjon i 1948, som en direkte fortsettelse av nettopp Bergen Museums bibliotek, grunnlagt i 1825.

I dag finner man UBB, Bibliotek for humaniora, på Haakon Shetelig's plass.

Kilder: UBB, Bergen Byleksikon, Wikipedia.

Foto: Espevoll/UBB.

Har du husket deg selv og de du er glad i?

Forsikring handler ofte om hus, bil og andre ting vi eier. Men den aller viktigste forsikringen er sannsynligvis den som sørger for at familien greier seg godt økonomisk hvis du skulle bli alvorlig syk eller ufør.

16.000 mindre i måneden

– GÅR DET BRA?

De fleste har god kontroll på økonomien sin, og boliglån og andre kostnader er tilpasset familiens inntekt. Men hvis du blir varig arbeidsufør må du regne med at inntekten reduseres kraftig - resten av livet.

Er du offentlig ansatt og medlem i Statens Pensjonskasse vil du få rundt 66 prosent av den ordinære inntekten din hvis du blir arbeidsufør.

Jobber du i privat sektor kan beløpet bli betydelig mindre.

Gjennomsnittslønnen for alle medlemmene i statlig sektor er 560.000 kroner. Det gir 370.000 i uførepensjon. Det betyr at inntekten reduseres med 190.000 i året. Nesten 16.000 kroner i måneden.

Uføreforsikring

De fleste i Forskerforbundet har en forsikringspakke, obligatorisk forsikring m/reservasjonsrett, som inneholder bl.a. uføreforsikring. Denne gir maksimalt 409.000 kroner hvis du blir ufør. De fleste trenger mer enn dette. Husk også at erstatningen trappes gradvis ned med alder.

Forskerforbundet tilbyr en svært rimelig uføreforsikring som du bør kjøpe i tillegg.

Priseksempel:

Forsikringssum kr 1 million (12 G)

Alder	Pris per år
29 år	Kr 473
39 år	Kr 1 183
49 år	Kr 2 701

Du kan velge andre forsikringssummer.

Vi forhandler på vegne av Forskerforbundets medlemmer og oppnår derfor betydelig lavere priser enn enkeltpersoner kan få.

Det gir deg billigere forsikring.

Viktig beskjed til deg under 45 år!

Unge mennesker er dårlige til å forsikre seg mot uførhet. Husk at hvis du blir ufør som ung må du leve lenge på uføretrygd og får et betydelig akkumulert lønnstap frem til pensjonsalder.

Pass på å kjøpe uføreforsikring før du begynner å få «vondter», så du slipper begrensninger i forsikringen.

Vil du vite mer?

Forskerforbundets forsikringskontor gir deg gode råd om hva slags forsikringer du bør ha. Ring oss på 21 02 34 30 eller send e-post til forskring@forskerforbundet.no

Skummel trend

Høyere utdanning kan ikke være dimensjonert på bakgrunn av framskrivninger alene, skriver Norsk studentunion.

Kunnskapsdepartementet kartlegger nå framtidig behov i utdanningssektoren, kan vi lese i Forskerforum 7/14. Samtidig anbefaler OECD at politikere i større grad bør styre ungdoms utdanningsvalg. Vi mener det er behov for en mer nyansert debatt om utdannings-tilbudet.

For det første kan vi ikke dimensjonere utdanningstilbudet vårt basert på framskrivninger av kompetansebehov alene. Det er ingen som med sikkerhet kan spå framtidens kunnskaps- og kompetansebehov, og det blir en håpløs oppgave om dette skulle bestemmes politisk i Stortinget.

Et eksempel på hvorfor dette er problematisk, ser vi i Statistisk sentralbyrås (SSB) framskrivninger av framtidig kompetansebehov. I 2008 gikk de ut med meldingen «Stort behov for økonomer», og et varsko om at vi i tillegg til mange flere økonomer også ville mangle samfunnsfagutdannete og jurister. I 2013 melder derimot SSB at «tilbudet ser ut til å øke mer enn etterspørselen» for utdanning innen økonomi og administrasjon, samfunnsvitenskap og jus. Med andre ord har det meste endret seg på fem år.

I dag er blant andre NSO kritisk til at vi har over 35 utdanningstilbud innen nettopp økonomi- og administrasjon, kanskje kom mange av disse som en konsekvens av det varslete behovet for flere økonomer? Det gir grunn til å stille spørsmål ved det å basere dimensjoneringen av utdanningstilbudene på slike framskrivninger, og til å spørre hvilket grunnlag det egentlig gir for utdanningspolitiske debatter. NSO

mener det er en skummel trend om slike framskrivninger alene skal bli førende for dimensjoneringen av utdanningstilbudet, og mener det må være basert på helhetsvurderinger og gjenstand for kontinuerlig diskusjon.

Det er essensielt at elevene får

et godt nok grunnlag for å velge utdanning når de er ferdige på videregående skole (VGS). 19-åringene som skal søke seg til høyere utdanning, skal ikke være de som dimensjonerer utdanningstilbudet, men de unge må få forutsetningene til å gjøre et opplyst valg. For å sikre dette mener NSO at det er behov for å styrke rådgivningstjenesten i VGS. Rådgivningstjenestene må være oppdatert både på hvilke studier som finnes, hva studieprogrammene inneholder, og hvilke jobbmuligheter som åpner seg etter endt utdanning.

I dag ser vi også flere eksempler på villedende markedsføring av institusjonenes egne studietilbud, og institusjoner som legger til moteord som «coaching», «design», «management» og «miljø» for å gjøre studiene sine mer attraktive for framtidige studenter. Om navnet på studiet ikke samsvarer med det faktiske innholdet, har flere enn studiesøkerne et problem. Hverken framtidige studenter eller arbeidsgivere vil kunne ha tillit til hva som egentlig ligger bak studienavnet dersom det markedsføres på en annen måte enn hva som er realiteten. Derfor er det viktig både med god rådgivningstjeneste og en markedsføring som står i stil med det faktiske studieinnholdet.

Det er staten, gjennom Stortinget, sitt ansvar å sikre nok studieplasser innen de fagområdene der vi har behov for ekspansjon. NSO mener at disse studieplassene må gå til de miljøene som er faglig sterke og har ressurser til å ta imot flere studenter.

For NSO er det viktig at studentene våre vet at når de starter på høyere utdanning ved en institusjon i Norge, skal de være sikre på

THERESE EIA LERØEN,
fagpolitisk ansvarlig og
ANDERS KVERNMO LANGSET,
leder i Norsk
studentorganisasjon

**«NSO mener
studieplassene må
gå til de miljøene
som er faglig
sterke.»**

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
siri.lindstad@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

å møte et studium av høy faglig kvalitet som fører til at de blir noe samfunns- og arbeidslivet senere kan bruke. Institusjonene skal tilby utdanninger som er FoU-baserte, relevante og internasjonalt orienterte, og har et ansvar for å sørge for at hver enkelt student får en god utdanning. Det skal være tillit til at en sykepleier fra en norsk utdanningsinstitusjon er en kompetent sykepleier, uavhengig av ved hvilken institusjon personen har studert.

Nylig foreslo Marianne Aasen fra Arbeiderpartiet å innføre gradert studiestøtte, altså mer i stipend til dem som velger utdanninger hun mener det er behov for. NSO er uenig i denne måten å tiltrekke seg studenter på, og vil hevde at vi ikke trenger de søkerne som blir lokket av en høyere stipendandel eller mindre studielån for å søke lærer- eller sykepleierutdanning. Vi trenger dem som kan gi kompetent og god omsorg til pasientene, som kan være engasjerende og dedikerte lærere, og som kan sørge for at barna i barnehagen har en god utvikling både faglig og sosialt. Det handler om å finne de kandidatene som er motiverte for å utøve yrket, og som har de personlige forutsetningene for å gjøre en god jobb også etter utdanningen. Vi må derfor rekruttere dem som blir gode yrkesutøvere, ikke dem som baserer utdanningsvalget sitt på hva som gir lavest studielån. Da burde midlene heller brukes på å gi en god nok studiefinansiering til alle studenter, og til å øke statusen til de yrkene som sliter med rekrutteringen. Det skal være attraktivt å jobbe som lærer etter utdanningen også, ikke bare å være lærerstudent.

Liz Hellevig i karrieresenteret

Right Management Consultants anslår at nordmenn bytter jobb i snitt ti ganger i løpet av livet. Vi utdanner ikke først og fremst kandidater til den første jobben kandidatene får. Vi utdanner til jobb nummer to eller tre, og vi utdanner med et mål om et helt yrkesliv i arbeid. Begrepet livslang læring ble formelt innført i utdannings-systemet i 2009 gjennom nasjonal kvalifikasjonsrammeverk, og omfatter hele utdanningsløpet fra grunnskole til høyere utdanning. Det innebærer at også arbeidslivet har et ansvar i å sørge for at deres arbeidstakere får nødvendig opplæring og faglig oppdatering for å kunne utføre arbeidet sitt. Høyere utdanning legger grunnlaget for kunnskap og kompetanse hos kandidaten.

På enkelte områder kan man gjennom ulike framskrivinger antyde et framtidig behov, for eksempel at det vil mangle et visst antall sykepleiere, ingeniører og lærere. Hva slags kunnskap de vil trenge om 20 år, vet vi derimot ikke. Med utviklingen innenfor områder som omsorgsteknologi, datasystemer og IKT-baserte læringsformer tyder mye på at kandidatene i framtiden uansett ikke vil utøve faget sitt nøyaktig slik de lærte i utdanningen, og den viktigste kompetansen blir evnen til å lære og til å tilegne seg kunnskap også etter den formelle utdanningen. Det viktigste høyere utdanning kan føre til, er å gjøre kandidatene i stand til å lære gjennom et langt yrkesliv.

Det er viktig at studentene ikke på feil grunnlag blir gitt insentiver til å starte på visse utdanninger, slik vi for eksempel har sett i Danmark, der arbeidslivet nå i mye

større grad styrer utdanningstilbudet. En god balansegang mellom statlig styring og studentenes eget valg er en forutsetning for en godt dimensjonert utdanningssektor. Det sentrale er at vi jobber målrettet med å tilby utdanninger av høy faglig kvalitet, gir riktig og troverdig informasjon om innholdet i de enkelte studiene og sørger for at elever og studenter har tilgang på

rådgivning før studievalget og god oppfølging og veiledning i studietiden. Målet må være at vi utdanner solide kandidater til yrker hvor studentene selv har motivasjon og forutsetninger for å finne seg til rette, og samtidig sørge for å styrke lønns- og rammevilkårene til de yrkene man ser det er mindre attraktivt å studere.

Stiklestad Nasjonale Kultursenter (SNK)
utlyser med dette en ledig stilling som

FAGSJEF

I 100% STILLING

Utfyllende stillingsbeskrivelse
finnes på våre nettsider:
www.stiklestad.no

Spørsmål om stillingen rettes til:

Direktør Turid Hofstad, tlf.: 74 04 42 00,

mobil: 480 41 342, e-post: turid.hofstad@snk.no

Fagsjef Per Steinar Raaen, tlf. 74 04 42 00,

mobil: 416 40 672, e-post: per.steinar.raaen@snk.no

Søknad med dokumentasjon sendes pr. e-post til:
turid.hofstad@snk.no

Søknadsfrist er forlenget til 20. oktober 2014.

Tiltredelse etter nærmere avtale.

 STIKLESTAD
stiklestad.no

Uten samfunnsdata, ingen samfunnsforskning

Tilgangen til verdens beste dataregistre er norsk samfunnsforsknings største fortrinn, mener kronikkforfatteren. Nå skrus kranen igjen.

REGISTERDATA: Register over demografiske, sosioøkonomiske og medisinske data for hele befolkningen er svært omfattende i Norge. Her er vi blant de aller beste i verden. Tilgang til og koblinger mellom ulike registre har gjort det mulig å gjennomføre store og viktige forskningsprosjekt av høy internasjonal kvalitet. Slike data har vært et betydelig konkurransefortrinn for norske forskere når det gjelder å få tilslag på forskningsprosjekt. De har bidratt til å få utenlandske forskere interessert i våre data, og til å få dem til å delta i våre prosjekt. Datatilfanget har mange ganger vært medvirkende til at våre artikler vekker interesse på internasjonale konferanser og aksepteres i internasjonale tidsskrift. Ikke få ganger har jeg i årenes løp blitt møtt med misunnelse av utenlandske kollegaer som bare kan drømme om tilgang til slike data som vi har kunnet presentere.

Ved siden av dataenes opplagte betydning for oss forskere har generasjoner av studenter skrevet oppgaver på ulike studienivå med utgangspunkt i registerdata. Oppgavene har ofte representert nye og originale forskningsbidrag, samtidig som de har utdannet kandidater i databehandling og metodikk. Jeg vil ikke nøle med å karakterisere våre registerdata som en like avgjørende infrastruktur for samfunnsforskningen som det for eksempel laboratoriefasiliteter er for kjemikere, biologer og medisiner.

Tilgang til og lagring av disse dataene er regulert i lov på en slik måte at personvernet er godt ivarettatt. Statistisk Sentralbyrå (SSB) har spilt en viktig rolle i tilrettelegging av registerdataene. Utlevering og kjøp av datasett og variabler har – selv om det til tider har tatt tid, det

ANNE LISE FIMREITE, prorektor og professor i statsvitenskap, Universitetet i Bergen

«Jeg vil foreslå å få utredet en form for abonnementsordning.»

skal sies – i stor grad vært forutsigbart og ikke minst overkommelig prismessig, også til studentarbeider.

Dette er nå dramatisk endret. Tilgangen til registerdataene, som er mange samfunnsforskeres kanskje viktigste infrastruktur, er ikke lenger en selvfølge. Blant annet for å håndtere levering av data innen rimelig tid har SSB opprettet en egen avdeling for denne oppgaven. Avdelingen skal ifølge byråets tildeingsbrev fra Finansdepartementet være selvfinansierende, noe som har resultert i en kraftig prisøkning på dataene. Nylige oppslag i forskning.no viser at SSBs nye prispolitikk har ført til en femseksdobling av prisen for sammenlignbare datauttak i løpet av kort tid, og om vi sammenligner

og studenter som kanskje bare har en god idé og ingen finansiering, ikke har råd til slike datakjøp. Selv forskere med prosjektfinansiering må gjerne tenke flere ganger før de går i gang med å bestille data. Rommet for å teste hypoteser, men også for å gjøre feil, vil kunne reduseres betydelig. I kjølvannet av dette vil konklusjoner kunne bli trukket på et tynnere grunnlag enn før. SSBs prisøkning vil selvsagt ha betydning for forskningens kvalitet, men det kan også ha betydning for gyldigheten av tiltak som utformes og anbefales på grunnlag av forskningen, innenfor medisin, sosialpolitikk og arbeidsmarked – for å nevne noen aktuelle felt.

Registerdata er de mest komplette datasett som finnes om en

«Selv forskere med prosjektfinansiering må gjerne tenke flere ganger før de går i gang med databestilling.»

med det vi kjenner fra Sverige og Finland, kan det tyde på at registerdatauttak i Norge kan være opptil åtte–ti ganger dyrere. I en artikkel publisert i Forskerforum 7/2014 forteller professor i samfunnsøkonomi ved UiB, Hans Hvide, om et prisanslag fra SSB på 330 000 kr for ett datasett til én artikkel.

Det sier seg selv at forskere uten betydelig prosjektfinansiering

hel populasjon. Det er umulig for én forskergruppe – enn si for en enkelt forsker – å produsere slike data på egen hånd. Ett alternativ til registerdata er for mange utvalgsundersøkelser. Men vi vet at svarprosenten i slike undersøkelser nå er i ferd med å bli faretruende lav. Det kan bety at samfunnsforskere kan være i ferd med å miste et alternativt metodisk verktøy til

registerdata samtidig som kostnadene på disse dataene øker radikalt. Mange forskere vil da i realiteten ikke kunne gjøre nye analyser og i praksis være forhindret fra å sette i gang nye prosjekt. Kostnader til data blir en faktor som har noe å si for at planlagte forskningsprosjekt enten må utsettes eller avlyses av rene økonomiske årsaker. Selvstendige forskningsprosjekt på master- og/eller ph.d.-nivå vil ofte ikke kunne gjennomføres, eller så må de gjennomføres med alle tilgjengelige – gjerne eldre – datasett. Metodisk kan studentene eller kandidatene trenes og skoleres på slike data. Substansielt vil det være langt mindre givende – for studentene selv og ikke minst for dem som skal motta resultatene av deres forskning.

Jeg er enig med Marianne Aasen når hun i Forskerforum 7/14 tar til orde for en grunnleggende debatt om hvem som skal bære det økonomiske ansvaret for at vi i Norge har innbyggere og bedrifter som er villig til å dele opplysninger med fellesskapet. Vi bør se dette som det fortrinnet det er internasjonalt, og bruke det for å hevde oss. Kravene om en endret betalingspraksis for registerdata har det vært mange av etter SSBs omlegging. Kravene har i stor grad vært rettet mot byrået. Jeg vil heller ta til orde for en bevisstgjøring av dem som til syvende og sist styrer SSB: politikerne.

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har tidligere i år lansert syv punkter for kvalitet i vår sektor. Ett av punktene er at vi skal utvikle flere internasjonalt ledende forskningsmiljø. Å legge til rette for at våre forskere kan lykkes med det, er en sentral del av ledelsesansvaret for oss på institusjonsnivå, men

Sundt i original

også for våre politiske ledere. Å skaffe til veie en tjenlig infrastruktur er en akseptert og naturlig del av denne tilretteleggingen innenfor naturvitenskap, medisin og andre teknologitunge fag. For meg er registerdata infrastruktur så god som noen. Utfordringer knyttet til tilgang til disse dataene bør derfor kalle på samme engasjement fra ledelseshold som behovet for nytt teknisk materiell og andre fasiliteter i mer utstyrt forskning.

Min oppfordring i debatten er at det offentlige i mye større grad bidrar til å holde prisene på slike data på et overkommelig nivå som ikke setter gode forskningsprosjekt i fare for å ikke bli gjennomført. Om ikke dette lar seg gjøre og SSBs prispolitikk er kommet for å bli, må det raskest mulig etableres ordninger som kan finansiere denne infrastrukturen på linje med annen forskningsmessig infrastruktur i Norge. Vel vitende om at datakjøp i infrastruktur-sammenheng ikke utgjør de helt store beløp, og fullt klar over at støtteordninger der enkeltforskere og enkeltprosjekt som søker midler til dette formålet, fort kan føre til ytterligere «propper i systemet», vil jeg foreslå å få utredet en form for abonnementsordning. De store forskningsinstitusjonene og forskningsinstituttene kan betale en fast sum årlig for dataleveranser og for at enkeltforskerne så mot et mindre gebyr kan få data utlevert etter behov. Universitetet i Bergen er positiv til å bidra her – både i utredningssammenheng og finansielt.

Ved Eidsvoll bibliotek får du lesa Eilert Sundt i fyrsteutgåve. I alle fall fekk du det for nokre år sidan, da eg styrte lokalmuseet i grunnlovsbygda. Eg tenkte over denne bruken av dei gamle bøkene, vurderte om eg tykte det var rett å låne ut slike boksmykke, eller om dei burde på magasin som museumsgjenstandar. Gleda over å få låne den fine boka overtydde meg – med von om at Sundts fyrsteutgåver vart musealiserte ein annan plass. Eg tenkte samstundes over dei to nærskyldte institusjonane bibliotek og museum. Eg fann at prioriteringa mellom å ta vare på og formidle skilde dei frå kvarandre.

Seinare har eg møtt mange bibliotekarar og vitja mangt eit bibliotek. Frå nye, luftige signalbygg der eg er heime, i Sør-Odal, Hamar og Kongsvinger, til ærverdige lesesalar hos Deichman, med diktarhovdingar i gips på toppen av reolane. Og sjølv om bøker er tilgjengelege på heilt anna vis gjennom digitalisering av både nytt og gammalt, nyt eg å halde ei bok i hendene.

Og bibliotekarane held styr på alle dei vakre bøkene, vaktar dei, men fyrst og fremst gjer dei tilgjengelege. Bibliotekarane har vori ein rein gevinst i konsolideringa av museumshedmark til Anno museum. Eg har vori ved fleire avdelingar med meir eller mindre velfylte bokhyller, meir eller mindre kaotiske boksamlingar. Men gjennom samansmelting med avdelingar som har eigen bibliotekar, har nye dører opna seg. Bibliotekarane har oversikt over og tilgang til databasar eg ikkje visste fantes. Dei har struktur og orden som er til god hjelp i ein oppstykk museumskvardag. Men dei går også meir aktivt inn som støtteapparat for museumsforskarar.

Referanseverktøyet Endnote er kanskje velkjent og sjølvsagt for dagens studentar, og

universitet og høgskule tilbyr kurs og støtte. Vi fekk veta om programmet frå bibliotekaren. I forskingsseminaret braut det ut spontanapplaus da digitale referanseverktøy viste fram sine beste sider. Og oppfølginga har vori ei reise på fyrste klasse. Mal for fyrste felles forskningspublikasjon, bibliotekaren ordna det. Korrektur av alle referansar og kjeldetilvisingar, bibliotekaren tok jobben.

I samarbeid med Høgskulen i Hedmark har vi i tillegg fått innblikk i enda fleire finessar som ligg innebygde i verktøya.

Av og til må eg likevel ut av eigen museumsinstitusjon for å søke bibliotekhjelp. Oftast møter eg ingen bibliotekar i det heile når eg søker i bokhylla. no, og finn nær sagt alle norske bøker frå før tusenårsskiftet. Men eg veit at bibliotekarane har vori der og lagt til rette så eg kan få oversikt, innsikt og kunnskap. Og eg veit at dei har gjort ein jobb, når rett tidskrift er digitalt tilgjengeleg i biblioteket. Rett nok må eg til

høgskule eller universitet for at heile tidskriftsfloraen skal bløme fritt på skjermen min, men eg veit det står bibliotekarar bak.

Og ein sjeldan gong går eg inn den høge, opne døra til Nasjonalbiblioteket i Oslo. Eg gler meg over monumentalbygget frå nasjonsbyggartida, men enda meir når eg møter glasplatepultar, nedfelte stikkontaktar og straumlineforma leselys på spesiallesesalen. Og aller mest gler eg meg over forskingsbibliotekarane, som har svara så hjarteleg på min e-post med spørsmål om eit originalmateriale frå 1700-talet. Som har funni det fram til eg kjem. Som tar ein runde på lesesalen og spør om eg finn det eg treng. Og som i tillegg spør forsiktig: Kanskje vi har meir som du har interesse av, sjå her, er ikkje dette i same sjanger? Da kjenner eg att gleda frå den gongen eg sat med fyrsteutgåva av Sundt.

AV BJØRN SVERRE
HOL HAUGEN,
konservator NMF ved
Anno museum

«I forskingsseminaret braut det ut spontanapplaus da digitale referanseverktøy viste fram sine beste sider.»

Gjesteskriventene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er **Bjørn Sverre Hol
Haugen**, Mona Nystad,
John Peter Collett og Heidi Jensberg.

Ja visst formidler vi!

Formidling er så mangt, og mye fanges ikke inn av utdaterte definisjoner om hva formidling er, skriver rektor ved UiO.

FORMIDLING: I Forskerforum 7/14 blir universitetsrektorene utfordret av Audun Farbroten. Han spør hva universitetene gjør for å intensivere forskningsformidlingen. Det er fint at Farbroten innleder til debatt på denne måten. Men hans innlegg virker overraskende tilbakeskuende når det gjelder status for formidling ved våre universiteter og hva som faktisk gjøres. Også hans definisjon av hva forskningsformidling er, trenger en oppdatering.

For våre universiteter og høyskoler formidler som aldri før. Jeg har ikke statistikk for sektoren som helhet, men tallene fra UiO viser at forskere ved min egen institusjon er på trykk mellom 50 og 60 ganger per dag. Mange av UiOs forskere har faste spalter i aviser med nasjonalt nedslagsfelt. Og mange av våre forskere er gjenganger i etermediene som etterspurte kommentatorer på en hel rekke fagfelt inklusive vitenskap, politikk og kultur.

I tillegg er våre universiteter vitale debattarenaer. Fagmiljøene ved Universitetet i Oslo er vertskap for et stort antall debatter hvert eneste semester, og vi arrangerer festivaler der vi inviterer til campus. Og så må vi ikke glemme våre museer som viktige institusjoner for forskningsbasert formidling. Det er her Farbrots definisjon svikter: Han synes å ha en altfor snæver definisjon av hva formidling er. Formidling strekker seg utover det trykte ord og utover alle de sjangere Farbroten nevner. Ikke minst er gode debattarenaer en forutsetning for et levende demokrati og viktige elementer i universitetenes formidling.

Formidling er ikke lenger informasjons- og kunnskapsflyt i én retning – som Farbrots innlegg kan

gi oss inntrykk av. Med det høye kunnskapsnivået i samfunnet er moderne formidling i økende grad en utveksling av kunnskap mellom forskjellige ekspertområder. Formidling mellom fagfeller skjer ikke lenger isolert fra formidling til samfunnet i stort. Jeg ser det i mitt eget fagområde: På vitenska-

jeg er så stolt av de miljøene hos oss som nå har utviklet et av de mest utbredte helseinformasjonssystemene i verden.

Farbrots innlegg retter seg altså bare mot en del av helhetsbildet.

Men la oss likevel se på de forslagene Farbroten kommer med. Disse er jo godt kjent fra før.

AV OLE PETTER OTTERSEN,
rektor ved Universitetet i Oslo

«Å teppebombe et universitet med økonomiske insentiver vil redusere det mangfoldet et universitet er satt til å ivareta.»

pelige konferanser der det før kun var fagfeller, er det nå et betydelig innslag av de som skal bruke den nye kunnskapen som presenteres. Forskerne må alltid være forberedt på spørsmål fra journalister eller brukere når de legger fram sine nye funn eller tanker. Jeg tror de aller fleste av våre forskere aksepterer dette. Og setter pris på det.

At «mange forskere trives best i sine forskerhuler», slik Farbroten antyder, er nok en myte.

Den aller største utfordringen i dag er den utfordringen Farbroten lar være å nevne: ulikhetene vi ser på det globale nivået når det gjelder tilgang på relevant kunnskap. Å få kunnskapen dit kunnskapen trengs, er ikke enkelt der utdanning står svakt og der ressurstilgangen er lav. Det er derfor det er så viktig å bidra med kompetanseoppbygging og open access. Det er derfor det er så viktig å utnytte de mulighetene de nye digitale teknologiene gir oss. Det er derfor

Ikke minst dukker forslaget om økonomisk insentivering opp med jevne mellomrom. Ja, enkelte institusjoner har innført insentivering av formidlingsaktivitet, og har kanskje gode erfaringer med dette. På UiO har vi diskutert et slikt tiltak internt, men har besluttet oss for å avstå. Dette er fordi det er mange utfordringer av teknisk karakter og fordi det i mange fagmiljøer formidles nok. Men for meg er det viktigste argumentet at vi ikke kan holde oss med et universitet der alle våre samfunnsoppdrag er insentivbelagte. For det blir umulig å sette grensen. Hvis også formidling skal insentiveres (i tillegg til de aktivitetene som allerede er insentivbelagt gjennom resultatbasert omfordeling), vil neste spørsmål bli om man har god nok insentivering av innovasjon, av vårt samfunnskritiske oppdrag og av alle de andre oppgavene et universitet har. Å teppebombe et universitet med økonomiske insentiver vil

redusere det mangfoldet et universitet er satt til å ivareta. Det vil gjøre det vanskelig for den enkelte forsker å utøve det selvstendige ansvar hun har til å løse det samlede samfunnsoppdraget på best mulig måte.

Det er som med formidling som med alt annet: Man må begynne tidlig for å bli god. Det er derfor viktig at formidling bygges inn i grunnutdanningen, i forskerutdanningen og i forskningslederkursene. Det er viktig at studentene tar initiativ, og at seniorforskere og veiledere er gode rollemodeller. Vi ser at våre egne studenter har stor interesse av vårt kurs i formidling og vitenskapsjournalistikk ved Det matematiske-naturvitenskapelige fakultet. Emnet HIS4050-Historieformidling ved Det humanistiske fakultet ble tildelt UiOs læringsmiljøpris i år. Og hvem kan være bedre rollemodeller enn professorene Ola Mestad og Dag Michalsen ved Det juridiske fakultet? Det var disse forskerne som fikk årets UiO-pris for formidling i anledning grunnlovsjubileet.

Formidling er så mangt, og ikke minst har vi et globalt ansvar. Mye av det som gjøres i våre fagmiljøer, er kanskje ikke så synlig for omverdenen, og mye fanges ikke inn i utdaterte definisjoner av hva formidling er. Nylig var jeg på en fantastisk formidlingsbegivenhet i Universitetets Aula, i forbindelse med Kavliprisen. Snart skal jeg på Forsker Grand Prix. Og om noen få dager er jeg tilbake i Universitetets Aula for å kreere over hundre nye doktorer. Jeg skal si til dem hva jeg pleier å si ved slike anledninger: Intet doktorarbeid er ferdig før det er formidlet!

I

FORSKERFORBUNDETS HJERNEKRAFTPRIS 2014

Til alle medlemmer i Forskerforbundet: Forskerforbundet kunngjør med dette Hjernekraftprisen 2014. Send oss din fortelling om betydningen av FoU-arbeid! Svarfrist 9. november 2014.

Formålet med prisen er å synliggjøre betydningen av forskning og utviklingsarbeid (FoU) for arbeids- og samfunnslivet – lokalt, regionalt, nasjonalt, globalt. Prisen er en formidlingspris og alle medlemmer kan sende inn bidrag

uavhengig av stilling og arbeidssted.

Bidrag kan formuleres i ulike sjangre og medier; i form av en kronikk, et essay, en video, i bilder eller på andre måter som er egnet til å få frem betydningen av FoU-aktivitet.

Les mer her: www.forskerforbundet.no/hjernekraftprisen.

II

FORSKNINGSPOLITISK SEMINAR 2014

Forskerforbundet arrangerer forskningspolitisk seminar mandag 3. november 2014. Årets seminar har fått tittelen «Jo større, jo bedre? Struktur og kvalitet i utdannings- og forskningssektoren».

Seks år etter Stjernøutvalget er arbeidet med en ny strukturmelding for høyere utdanning godt i gang. Nå skal også forholdet til instituttsektoren drøftes. Går veien til økt kvalitet i forskning og høyere utdanning via færre og større institusjoner?

Seminalet arrangeres på Hotel Bristol, Kristian IVs gt. 7, Oslo. Program og påmelding på forskerforbundet.no/seminar.

III

STOL PÅ UNGDOMMEN!

OECD vil belønne unge som velger utdanning innen de yrkene som samfunnet trenger. Økt bruk av stipend og differensierte lån, er forslag som trekkes frem. Jeg mener det er et nødvendig og

KURS OG SEMINARER

Forskerforbundet arrangerer følgende kurs og seminarer i oktober-november 2014:

- 21.–22. oktober: Kurs i opphavsrett
 - 12.–13. november: Sektorseminar for tillitsvalgte i ABM-sektoren
 - 18.–20. november: Grunnopplæring trinn I for nye tillitsvalgte
- Med forbehold om endringer. Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på www.forskerforbundet.no/kurs.

VERVEKAMPANJEN FORTSETTER UT ÅRET

Alle medlemmer som verver ett eller flere nye medlemmer til Forskerforbundet i perioden 15. januar – 31. desember 2014 får vervepremie i form av et gavekort på 250 kroner. Det medlemmet som verver flest nye medlemmer i løpet av andre halvår, vil få en iPad mini med Retina-skjerm. Les mer på forskerforbundet.no/vervekampanje.

vanskelig gjennomførbart forslag, skriver Forskerforbundets leder Petter Aaslestad i et debattinnlegg i Bergens Tidende.

Det grunnleggende problemet er at Norge mangler arbeidskraft. Det løses ikke ved kannibalisme mellom utdanningene. Innsatsen bør rettes mot frafall og økt gjennomføringsevne, både i høyere utdanning og på yrkesfagene, skriver Petter Aaslestad i innlegget.

IV

NY AVTALE OM MIDLERTIDIG TILSETTING

Forskerforbundet og Tekna har inngått avtale med Spekter som regulerer midlertidig tilsetting av stipendiater og postdoktorer.

– Vi er veldig fornøyd med å få på plass en avtale som rydder opp i uklare og til dels ulovlige tilsetningsforhold, sier Frank Anthun, forhandlingsjef i Forskerforbundet.

Avtalen gjelder fra 1. september 2014 og omfatter alle som er ansatt av en arbeidsgiver som er medlem i Spekter. Det er blant annet helseforetakene, flere statlige bedrifter og private bedrifter innen samferdsel og kultur.

Avtalen sikrer at stipendiatene og postdoktorene får de samme rettighetene som stipendiater og postdoktorer ved universiteter og høyskoler.

V

ARBEIDSVILKÅR I INSTITUTTSEKTOREN

Forskerforbundet frykter at instituttsektoren forvandles til kommersielle konsultantselskaper og at deres unike kompetanse svekkes.

– Forskerne må bruke mer tid

på å skaffe inntekter enn til faglig utvikling. De søker om midler og skaffer kunder som om de jobber i en salgsavdeling, sier Petter Aaslestad, leder i Forskerforbundet.

En ny undersøkelse blant Forskerforbundets medlemmer i instituttsektoren viser at to av tre bruker rundt 20 prosent av arbeidstiden til søknader om forskningsmidler. Enkelte bruker opp mot halvparten av tiden. Kun en av tre mener de har gode nok vilkår for faglig utvikling.

Forskerforbundet krever følgende tiltak for å bedre situasjonen:

- Anbudsgrensen for offentlige forskningsoppdrag heves fra 500.000 til 1.000.000.
- Forskerne sikres minst 25 prosent av arbeidstiden til egeninitiert forskning og kompetanseoppbygging.
- Grunnbevilgningene økes, og øremerkes faglig utvikling for forskerne.
- Det offentlige skal i større grad utlyse og etterspør mer langvarige FoU-oppdrag.

VI

KONFERANSEN

TEKNOLOGIUTDANNING 2014

NITO, Forskerforbundet og NHO samarbeider om Teknologiutdanning 2014 – en konferanse om kvalitet og samspill i høyere teknologisk utdanning.

Teknologiutdanning 2014 arrangeres torsdag 6. november, og er en møteplass for næringslivet, ledere og vitenskapelig ansatte ved universiteter og høyskoler, politikere og studenter med interesse for teknologiutdanning. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen og NHO-direktør Kristin Skogen

Lund er blant innleiderne. Les mer her: www.forskerforbundet.no/kalender.

VII

NYTT FRA HOVEDSTYRET

Forskerforbundets Hovedstyre har uttalt seg om regjeringens forslag til endringer i Arbeidsmiljøloven. På styremøtet 11. september drøftet Hovedstyret også status for den lønnspolitiske strategien, og status for de prioriterte arbeidsoppgavene i 2014.

I uttalelsen om endringer i Arbeidsmiljøloven går Forskerforbundet mot forslaget om å endre reglene for midlertidig tilsetting. Etter vårt syn er dagens regler i AML tilfredsstillende.

VIII

MOTTA NYHETSBREV

FRA FORSKERFORBUNDET

Forskerforbundets elektroniske nyhetsbrev sendes ut annenhver uke til alle våre tillitsvalgte og andre abonnenter. Meld deg på nyhetsbrevet på våre nettsider: www.forskerforbundet.no/nyheter.

IX

BYTT PASSORD TIL MIN SIDE

Forskerforbundet har endret påloggingen til Min side på www.forskerforbundet.no/minside. Som følge av dette må alle medlemmer bytte passord ved neste pålogging. Vi sender ut e-post med informasjon om endringen til alle som tidligere har logget seg på Min side.

X

OPPDER DINE OPPLYSNINGER

Husk å melde fra til Forskerforbundet sentralt dersom du har skiftet arbeidssted, endret stillingsprosent eller gått av med pensjon. Vi ser også gjerne at du registrerer en privat e-postadresse som vi kan nå deg på i en streikesituasjon. Logg deg inn på Min side for å registrere endringer: www.forskerforbundet.no/minside.

Følg oss på facebook!
facebook.com/forskerforbundet

facebook

Mens vi venter...

Hvordan kan man best videreutvikle kvaliteten i høyere utdanning? Spørsmålet er på alles lepper for tiden. På Høgskulen i Sogn og Fjordane var det i begynnelsen av september samlet rundt hundre mennesker for å diskutere fremtiden for det såkalte studiebarometeret, som undersøker hvor tilfredse studentene ved landets læresteder er, og nylig samlet NOKUT minst like mange til et frokostseminar med den (for enkelte) provoserende tittel: «Hvordan få utdanning frem fra forskningsskyggen.» Her var ikke intensjonen å snakke ned forskningen, men snarere å revitalisere tenkningen rundt sammenhengen mellom forskning og høyere utdanning. Mye har skjedd i vår sektor i de siste tjue årene, men debatten rundt forskningsbasert utdanning kan synes å ha stått på stedet hvil.

Nylig flyttet NOKUT og Forskningsrådet inn under samme tak, på Lysaker. De to direktørene, Terje Mørland og Arvid Hallén kan ikke unngå å støte på hverandre fra tid til annen. Da kan de kanskje få fart på de gamle tankene om å evaluere utdanning og forskning innen utvalgte fagområder samtidig og i sammenheng? Dette er en naturlig måte å få frem forbindelsen mellom forskning og utdanning på. Men i parentes bemerket: Det bør helst skje uten for mange nye opprivende rapporteringsprosedyrer som hindrer de vitenskapelige ansatte fra å fylle sine primæroppgaver.

Norsk Studentorganisasjon og Forskerforbundet har i felleskap i ulike sammenhenger understreket at de gode forskerne også må settes i stand til å gi god undervisning. På NOKUT-seminaret ble det foreslått at det til senter for fremragende forskning også bør legges til rette for en undervisningskomponent. Det er også en måte å fornye tenkningen rundt den forskningsbaserte undervisningen på. Men

hvis Forskerforbundet skal la seg begeistre videre, må man finne en måte å gjøre det på som ikke tærer på forskningstiden til den enkelte.

Et annet enkelt grep for å knytte undervisningen og forskningen bedre sammen er å snu trenden med bortfall av undervisningsarbeid for doktorgradsstudentene. Da må sektoren være villig til å gjeninnføre fire års ph.d.-løp som det normale. Gevinsten er gode forskere som også kan undervise.

NOKUT-seminaret hadde som undertittel «fra vilje til handling». Det kanskje tydeligste tegnet på handlingsvilje kom fra NTNUs rektor, Gunnar Bovim. Han signaliserte at det ved årets lokale lønnsforhandlinger også skal vektlegges fremragende undervisningsinnsats. Det

bør også nevnes at både kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen og statssekretær Bjørn Haugstad deltok i paneldebatten, og med mange av de fremste byråkratene fra Kunnskapsdepartementet i salen.

På Forskerforbundets forskningspolitiske konferanse for et år siden varslet statsråden at det i løpet av denne høsten skal legges frem en langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Vi ser med forventning frem til en slik plan, men har så langt hørt forbausende lite om hvordan den skal designes. Når statsråden har snakket om den, har han gjerne nevnt noen viktige forskningsfelt (å la tema «hav») – som tilhørerne nok assosierer mer i retning av oppsummering av tidligere forskningsmeldinger enn av langtidsplan for forskning og høyere utdanning. På folkemunne omtales planen fort som langtidsplan for forskning – med bortfall av siste ledd. Men som sagt: Utdanningskvalitet er på vei opp, i vår alles bevissthet, enkelte steder også i praksis – og forhåpentlig også i kunnskapsminister Røe Isaksens langtidsplan.

AV PETTER AASLESTAD
leder i Forskerforbundet

Kvalitet først og fremst

AV HILDE GUNN
AVLØYP
generalsekretær i
Forskerforbundet

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen varslet i januar i år en stortingsmelding om struktur innenfor universitets- og høyskolesektoren (UH). Fremleggelse for Stortinget er planlagt våren 2015.

Ambisjonene ministeren har lagt inn, er høye – svært høye. «Regjeringen vil vektlegge en stor satsing på kunnskap som avgjørende for å styrke norsk konkurransekraft og bygge landet for fremtiden.»

I september i år gjennomfører ministeren dialog med sektoren via møter og innspill fra universitets- og høyskoleledelsene. Hensikten er å få institusjonene selv på banen i arbeidet med å finne den riktige strukturen for fremtidens leveranse av høy kvalitet på forskningstjenester og høyere utdanningstjenester.

I strukturgjennomgangen har han varslet dialog om blant annet en fremtid med:

færre institusjoner

en krevende demografisk utvikling

tydelige forventninger til akademisk standard i form av læringsutbytte, forskningskvalitet som følges opp og får konsekvenser

I skrivende stund har det vært gjennomført et dialogmøte mellom ledelsene i institusjonene i Nord-Norge og departementet. Etter påtrykk fra Forskerforbundet sentralt ble også representanter for ansatte invitert til egne møter med departementet for å gi innspill og synspunkter på UH-strukturen sett fra ansattes perspektiv.

Forskerforbundet har invitert til formøter med lokale tillitsvalgte før selve møtene med departementet. Hensikten har vært å ha en nøytral arena for gjensidig utveksling av informasjon om institusjonenes egne forslag til ny struktur. Forskerforbundet sentralt har ingen føringer for hvordan den endelige strukturen i UH-sektoren skal se ut, men har understreket at sammenslåingsprosesser må ha høyere kvalitet på den faglige aktiviteten som målsetting – ikke sammenslåing for sammenslåingens egen del.

Videre har Forskerforbundet rådet de ansattes representanter til å legge vekt på medbestemmelse i alle deler av en eventuell sammenslåing, også eventuelle interimorganisasjoner og interimsstyrer. Departementet må være klar over at omstillinger i seg selv utløser behov for frigjorte ressurser og tilførsel av nødvendige omstillingsmidler. Frivillighet, økonomisk handlingsrom og faglig motivasjon er de beste drivkreftene til en suksessfull omstilling i tråd med ministerens behov for å videreutvikle kvaliteten på tjenestene i undervisnings- og forskningssektoren.

Erfaringen så langt er at mange institusjoner har hatt gode medbestemmelsesprosesser i forkant av dialogmøter, og at ansatte og ledelse

«Debatten rundt forskningsbasert utdanning kan synes å ha stått på stedet hvil.»

på den enkelte institusjon er enige om forslag til ny struktur. Videre har vi også sett at våre tillitsvalgte går i prosess med andre organisasjoners tillitsvalgte for få en felles prioritering av de viktigste temaene de ansattes representanter skal melde til departementet.

Men det viser seg også at forslagene om sammenslåing og ny struktur ikke er like institusjonene i mellom. Til syvende og sist vil det være en politisk avgjørelse om hvordan strukturen skal se ut, og hvilke institusjoner som slås sammen eller ikke.

Omstilling – nok en gang?

I mai 2014 fikk jeg en hyggelig invitasjon fra min nåværende arbeidsgiver Universitetet i Stavanger (UiS), da jeg hadde vært ansatt i 25 år på Ullandhaug i Stavanger. Dette ble en minnerik aften, med tilbakeblikk på tiden før vi ble universitet. Mine første år hadde jeg ved

Stavanger Lærerhøgskole, fra 1994 ble vi Høgskolen i Stavanger, og de siste ti år har jeg vært ansatt ved UiS. Alle år har vi vært lokalisert på Ullandhaug, men med ulike løsninger på organisering, ledelse, fagprofil, økonomisk styring og medinnflytelse for ansatte og studenter. Slik kan en i fleng nevne områder for ulike tilnærminger til styring og ledelse av kunnskapsinstitusjoner.

Nå er mange ansatte ved UiS inne i sin fjerde omstillingsprosess. Ingen kan hevde at staten som arbeidsgiver ikke er endrings- og omstillingsvillig. Nå er tiden inne for nye prosesser.

Vi på Vestlandet er innkalt til møte med Kunnskapsdepartementet (KD) 25. september, og skal gi våre innspill i to møter: ett lukket møte mellom ledelsen og KD, og ett møte mellom KD, ledelsen og de tillitsvalgte.

Av erfaring vet vi at åpenhet er viktig i slike omstillingsprosesser. Den sittende blå-blå regjeringen kom uheldig ut, men etter press fra ulike fagforeninger ble det enighet om at alle parter skulle høres i prosessen.

Vi kjenner fra før svaret på omstillinger i staten. Både Ap og H har svart at stordrift og nye ledelsesformer er løsningen i en ny tid – vi har sett dette innen både helse, politi og statseid industri.

Hva kan vi tillitsvalgte gjøre for våre medlemmer? Selvsagt må vi benytte sjansen til å sikre medlemmene gode lønns- og arbeidsvilkår. Forskerforbundet må tidlig ut på banen og legge både en intern og ekstern strategi for å vinne denne kampen. Det vil være naivt å tro at medlemmene ikke blir rammet i en omstillingsprosess. Både H og FrP har sparing som ett av sine mål i denne omstillingsprosessen. Retorisk vil det selvsagt bli snakk om «robusthet» og kvalitet, men deres underliggende ideologi ligger nok i en mistillit til akademisk frihet og demokrati ved universiteter og høyskoler. Det er vel neppe tilfeldig at det er sendt ut brev om dialogmøter i fem regioner, ikke ulikt løsningen til struktur fra Stjernø-utvalget.

UiS har allerede gitt sitt foreløpige innspill til struktur i UH-sektoren, men de har valgt å gå defensivt ut. UiS ønsker ikke å gi slipp på sin autonomi. Jeg vil tro at svært mange institusjoner velger denne strategien – de vil beholde sin lokale forankring og sitt særpreg.

Proessen ender neppe med fem institusjoner, mer realistisk vil det nok bli sju-åtte institusjoner med felles særpreg. Tiden vil vise om de blå-blå ønsker en åpen og demokratisk prosess, eller om norgeskartet allerede er tegnet.

FAKTA OM FORSKERFORBUNDET

**FORSKER
FORBUNDET**

Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.

Forskerforbundet har 19 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.

Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2013–2015:

Petter Aaslestad, NTNU (leder)
Annelise Brox Larsen, UiT – Norges arktiske universitet (nestleder)
Liv Berit Augestad, NTNU
Stig Ove Hjelmevoll, Universitetssykehuset i Nord-Norge
Jan Hongslo, Folkehelseinstituttet
Toril Ivarsøy, Universitetet i Bergen
Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen
Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara)
Åge Hultgren, Universitetet i Stavanger (2. vara)
Ågot Aakra, NMBU (3. vara)

SEKRETARIATET:

Generalsekretær

Hilde Gunn Avløpp

Stab

Avdelingssjef Birgitte Olafsen
IT-konsulent Inger Marie Højfeldt
Kommunikasjonsrådgiver Robert Kippe
Informasjonsleder Unn Rognmo

Fagpolitisk avdeling

Avdelingssjef Bjørn T. Berg
Spesialrådgiver Jon W. Iddeng
Rådgiver Kari Folkenborg

Avdeling for lønns- og arbeidsvilkår

Forhandlingssjef Frank O. Anthun
Seksjonsleder Jorunn Solgaard
Spesialrådgiver Kjetil Mørk
Spesialrådgiver Tanya Nymo
Seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad
Advokat Stine Nordgren Johannessen
Advokat Hildur N. Nilssen
Advokat Mariann Helen Olsen

Avdeling for organisasjon og økonomi

Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen
Organisasjonskonsulent Natasa Duric
Organisasjonskonsulent Synne Freberg
Førstesekretær Gerd Sandvik
Førstesekretær Renate Storli
Seksjonsleder/kontorsjef Aina Nilsen
Økonomikonsulent Siri Johannessen
Regnskapskonsulent Bjørn Jensen
Regnskapssekretær Karin Haug
Regnskapssekretær Elisabeth Johansen
Konsulent Linda Pettersson
Førstesekretær Jamil Mohammad Ali
Førstesekretær Hans Askildsen
Førstesekretær Brit Helen Hesselberg
Førstesekretær Seija Hjelteig
Førstesekretær Tore Sandnes

AV
ÅGE HULTGREN,
styremedlem i
Forskerforbundet

Pilkonferansen 2014

Trondheim, 27. - 28. november 2014

Praksisnær og forskningsbasert lærerutdanning – ideal og virkelighet

Nasjonal konferanse om lærerutdanning i Trondheim

Det nasjonale PIL-prosjektet ble initiert av Kunnskapsdepartementet i 2007. I løpet av tre år utviklet syv ulike lærerutdanningsinstitusjoner nye praksismodeller. Styringsgruppen for PIL ønsker nå å invitere til en konferanse, der søkelyset delvis rettes mot effekten av prosjektet: Hvilke langsiktige resultater er synlige etter PIL-satsingen, og hva kan vi lære av disse?

I tillegg ønsker styringsgruppen gjennom denne konferansen å diskutere hvordan Norge i bredere forstand kan utvikle en lærerutdanning som både er praksisnær og forskningsbasert. Vi vil legge vekt på internasjonale trender og erfaringer, på forskningsresultater og på politiske prioriteringer.

Konferansen i Trondheim vil – i tillegg til de syv PIL-prosjektene – omfatte foredrag og presentasjoner fra forskning, skole og politikk, nasjonalt og internasjonalt. Blant annet vil politisk ledelse i Kunnskapsdepartementet orientere om regjeringens videre arbeid med norsk lærerutdanning.

Konferansedeltakelse inklusive lunsj torsdag/fredag og festmiddag torsdag er gratis, men overnatting må deltakerne bekoste selv.

Vel møtt til konferanse i Trondheim, 27. og 28. november!

Blant foredragsholderne:

Statssekretær i
KD,
Bjørn Haugstad

Professor
Elaine Munthe

Rektor
Lars Petter
Eggesbø

Research
Manager
Peter Gray

Professor
Kåre Heggen

Forsker
Øystein Gilje

Professor
Jens Rasmussen

Rektor
Petter Aasen

Program og påmelding:

www.pilkonferansen2014.no

